

Biografija Ivane Brlić-Mažuranić u kontekstu recepcije i reprezentacije autoričina opusa

Dujak, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:587998>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Mateja Dujak

**BIOGRAFIJA IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ
U KONTEKSTU RECEPCIJE I
REPREZENTACIJE AUTORIČINA OPUSA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, rujan 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

MATEJA DUJAK

**BIOGRAFIJA IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ
U KONTEKSTU RECEPCIJE I
REPREZENTACIJE AUTORIČINA OPUSA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Dubravka Zima

Zagreb, rujan 2017.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. RAZVOJ GRAĐANSKOGA ŽIVOTA I KULTURE U SLAVONSKOM BRODU KRAJEM 19. STOLJEĆA I POČETKOM 20. STOLJEĆA	2
3. ŽIVOT IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ U BRODU NA SAVI	5
4. KNJIŽEVNO STVARANJE IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ	11
5. SPECIFIČNOSTI RECEPCIJE AUTORIČINA OPUSA	13
5. 1. ŽENSKO KOJE PIŠE	13
5. 2. JAVNA POTVRDA AUTORIČINOGA PISANJA	18
5. 3. KANONIZACIJSKA RECEPCIJA U KONTEKSTU ŽENSKOGA AUTORSTVA	21
6. AUTORIČINA BIOGRAFIJA U DOKUMENTARNOM KONTEKSTU	33
6. 1. MLADENAŠTVO	33
6. 2. SMRT IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ	35
7. TUMAČENJE AUTORIČINA OPUSA KROZ BIOGRAFSKU PRIZMU	39
8. ZAKLJUČAK	41
9. LITERATURA	43

SAŽETAK

Ovaj rad proučava biografiju Ivane Brlić-Mažuranić u kontekstu recepcije i reprezentacije autoričina opusa. *Priče iz davnine*, *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* samo su neka od autoričinih djela, važna nam za razumijevanje autoričina života, posebice kada govorimo o ženskim likovima i njihovoj povezanosti s mitologijom. Osim toga, djela su pisana u okviru autoričine dvije tradicionalno-patrijarhalne obitelji, Mažuranić i Brlić. Zbog patrijarhalnoga poretka, ali i društvene norme, djela su uvijek polazila od autoričinih ženskih dužnosti – uloga supruge i majke, stoga se njezino žensko pisanje, odnosno književno stvaralaštvo temeljilo na dječjim knjigama i pričama. Od velike su važnosti autoričini dnevnički i autobiografski zapisi koji su uvelike utjecali na proces autoričina samooblikovanja, a također, za proces samooblikovanja, važno je poznavanje autoričina života u Brodu u kojem boravi većinu svojega života, te unutar toga i kontekst autoričine smrti.

Ključne riječi: biografija, Ivana Brlić-Mažuranić, patrijarhalni poredak, proces samooblikovanja, žensko pisanje, smrt.

SUMMARY

This paper explores the biography of Ivana Brlić-Mažuranić in the context of reception and representation of the author's work. Books *Croatian Tales of Long Ago* and *Lapitch the Little Shoemaker* are only some of her works which are important to us in terms of understanding the author's life, especially when discussing female characters and their connections to mythology. Her works have been created within the walls of her two, traditional and patriarchal families, Mažuranić and Brlić. Because of the surrounding patriarchal system and the social norms of her time, her works have always portrayed her female duties - her roles of a mother and a wife, which is why her literary work as a female writer was based on children's books and stories. She kept autobiographical notes and diaries which have greatly helped with her self-shaping and growing as a writer. Also, as part of her self-shaping process, it is important to know about her life in Slavonski Brod, where she spent most of her years, and, as part of it, the context of her death.

Key words: biography, Ivana Brlić-Mažuranić, patriarchy, process of self-shaping, female writing, death.

1. UVOD

Ivana Brlić-Mažuranić najvažnija je hrvatska dječja spisateljica čija se djela danas uvrštavaju u osnovnoškolske lektire. Rođena je 18. travnja 1874. godine u Ogulinu, a potječe od znamenite obitelji Mažuranić, majke rođene Bernath i oca Vladimira Mažuranića, uglednoga odvjetnika i povjesničara, te djeda, hrvatskoga bana Ivana Mažuranića i autora slavnoga djela *Smrt Smail-age Čengića* (Ažman, 2008: 6). Od 1892. godine udana je za Vatroslava Brlića, uglednoga brodskoga odvjetnika, te se njezin život nastavlja u Brodu na Savi. Život okončava samoubojstvom 21. rujna 1938. godine u Zagrebu.

Cilj je ovoga rada prikazati biografiju Ivane Brlić-Mažuranić u kontekstu njezina književnoga opusa. Također će se obraditi značenje njezinih dnevnika i autobiografskih zapisa koji su imali veliku ulogu u procesu autoričina samooblikovanja i samoreprezentacije, a uz to, obradit će se i ostale sastavnice autoričina duhovnoga i životnoga oblikovanja koje su neposredno utjecale na autoričino književno stvaranje. S obzirom da je većinu života provela u Brodu na Savi, gdje su i nastala njezina najveća djela poput *Priče iz davnine* i *Čudnovatih zгода šegrta Hlapića*, posebno će se obratiti pozornost na autoričin život u tome gradu te kakav je utjecaj promjena prebivališta ostavila na nju. Osim toga, njezino je pisanje u javnosti bitno interpretirano u kontekstu rodnoga obilježja, poput tekstova Antuna Gustava Matoša, Ulderika Donadinija i Antuna Branka Šimića. Uz to, bila je nominirana za Nobelovu nagradu za književnost četiri puta za što su zaslužni Gavro Manojlović i Albert Bazala. Potom, posebna pozornost će se obratiti na autoričinu smrt, koju vidimo važnim motivom u interpretaciji irazumijevanju autoričina života.

2. RAZVOJ GRAĐANSKOGA ŽIVOTA I KULTURE U SLAVONSKOM BRODU KRAJEM 19. STOLJEĆA I POČETKOM 20. STOLJEĆA

U vrijeme Rimskoga Carstva na području grada Slavnskoga Broda nalazilo se naselje Marsonia koje su Slaveni naselili u 6. stoljeću, a grad se prvi put spominje 1244. godine u darovnici hrvatsko – ugarskoga kralja Bele IV. Arpadovića.¹ Manifestom cara Franje Josipa I., Brod na Savi proglašen je gradom 8. lipnja 1871. godine i ovaj naziv nosi sve do 1934. godine (Rem, Ščrbašić, 2004: 29). Godine 1870. grad je imao 3380 stanovnika, 1880. godine 4468, a 1890. godine grad je brojao 4938 stanovnika. U sljedećem desetljeću broj se povećao za 1601, dakle grad je imao 6539 stanovnika (Artuković, 2002: 47). Poslije ukidanja Vojne krajine 1881. godine, u Brod dolazi novo razdoblje kapitalističkih društveno-gospodarskih odnosa. Na selu dolazi do raspadanja seoskih zadruga, a grad doživljava gospodarski prosperitet najbolje vidljiv u njegovu urbanističkome izgledu, pa tako bogati trgovci i poduzetnici svoj poslovni uspjeh iskazuju podizanjem reprezentativnih zgrada (Rem, Ščrbašić, 2004: 29). Dakle, kraj 19. stoljeća i početak 20. stoljeća obilježio je pad poljoprivredne proizvodnje, a obrt i industrija doživljavaju porast. Grade se prva industrijska poduzeća, a grad dobiva željezničke veze zaslužne za njegov brzi razvitak (Artuković, 2002: 46, 47). Prema tome, grad u tadašnje doba postaje „grad malih obrtnika i s industrijom koja se tek začinje“ (Artuković, 2002: 48).

Školstvo se u Brodu tada polako počelo razvijati. Godine 1892. donesena je odluka o osnivanju škola u svakome mjestu. Iste godine je otvorena Viša pučka škola, te ženski stručni tečaj. Nadalje, 1897. godine podignuta je zgrada Djevojačke škole, a 1908. godine završena je gradnja Pučke škole u Brodskom brdu. 1912. godine u Brodu postoji niža djevojačka i niža dječjačka pučka škola, te niža i viša pučka škola, a godine 1918. Viša pučka učiona pretvorena je u gimnaziju. Od tada pa do Drugoga svjetskoga rata, u Brodu su podignute još jedna Dječjačka škola, Građanska škola te Državna narodna osnovna škola na Budainci koja danas nosi naziv po književnici Ivani Brlić-Mažuranić (Rem, Ščrbašić, 2004: 71). Osim školstva, razvija se i zdravstvo, stoga je 1896. godine prihvaćen prijedlog za gradnju nove bolnice, čije se zasluge pripisuju dr. Dobroslavu Brliću, bratu Vatroslava Brlića. Bolnica je otvorena 1898. godine, a osoblje bolnice bile su redovnice sv. Križa (Artuković, 2002: 54).

¹<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56612> (30. kolovoza 2017.)

Nadalje, od 80-tih godina 19. stoljeća, u Brodu dominira hrvatska nacionalna misao („Bog i Hrvati“) koju ističe ideolog i osnivač Stranke prava dr. Ante Starčević (Rem, Ščrbašić, 2004: 29). Stoga nije ni čudno što u to vrijeme dolazi do potpunoga odvajanja Hrvata i Srba na svim područjima života. Naime, Hrvati su svoje sugrađane srpske nacionalnosti optuživali za simpatije prema velikosrpskome programu, te su ih zbog toga isključivali u svim segmentima života, pa čak i u zabavama, proslavama blagdana i raznim kulturnim zbivanjima (Artuković, 2002: 59). Kulturni i zabavni život u Brodu obilovao je mnogobrojnim društvima nastalima iz potrebe građana i njihove samoinicijative. Društva su se uglavnom izdržavala vlastitim sredstvima i ponekom pomoći od gradske uprave. Ali zabave i priredbe za građane i članove društva bile su glavni izvor njihovog financiranja (Artuković, 2002: 59-60). Neka od njih ću detaljnije prikazati.

Najposebnije društvo kojem su Brođani bili privrženi jest *Hrvatsko pjevačko društvo „Davor“*. Koliko je bio voljen, pokazuje „Posavska Hrvatska“² koja piše da je u *Davoru* sav Brod (Artuković, 2002: 60). Ovo društvo osnovano je 1871. godine, a moto glasi: „Budmo pjesmom rodu sviest!“ čime pokazuju kako je nacionalna svijest prisutna i u kulturnom području. Svaka svečanost koja se održavala u gradu nije mogla proći bez ovoga pjevačkoga društva. *Davor* je tako sudjelovao na važnim misama, davao je koncerte u dobrotvorne svrhe, priređivao serenade za imendane i rođendane pojedinih Brođana, a također je gostovao na raznim mjestima i priredbama diljem Hrvatske (Artuković, 2002: 60, 62).

Osim u koncertima, Brođani su uživali i u plesovima koje je priređivalo *Vatrogasno društvo*. Ovakvu vrstu zabave Brođani su itekako posjećivali jer je to bila tzv. zabava cijeloga grada gdje je ples i pjesma uz vojničku glazbu trajala sve do jutarnjih sati. Uz to, skupocjena tombola bila je dodatna atrakcija ove zabave (Artuković, 2002: 63).

Zatim, u Brodu su postojala i humanitarna društva. Jedno takvo je *Hrvatsko gospojinsko društvo* čija je prva tajnica bila Ivana Brlić-Mažuranić. Ovo društvo je priređivalo zabave kako bi stekli novac potreban za namjenu koju su članovi odredili. To bi uglavnom bile ljetne zabave, nikolinjske zabave, čajanke, silvestarske priredbe. Članovi društva prikupljali su novac u razne svrhe, primjerice za siromašne, a vrijedne učenike kojima treba

² Posavska Hrvatska od 1894. do 1898. godine glasilo je Stranke prava u Brodu na Savi pokrenut inicijativom dr. Vatroslava Brlića (Artuković, 2002: 46).

odjeća i obuća ili pak za potrebite u vrijeme teških poplava 1898. godine kada je zavladao glad od koje se i umiralo (Artuković, 2002: 63-64).

Sljedeća je *Hrvatska trgovačka mladež* čije su se zabave uvrštavale među najljepše događaje u Brodu. Osim toga, postojalo je i *Brodsko Diletantsko kazališno društvo* koje je nastupalo s brojnim predstavama. Brod je u 19. stoljeću imao čak dva kazališna društva. Naime, preko ljetnih praznika okupljali su se đaci koji su na koristan i zabavan način organizirali vrijeme odmora od školskih i studentskih knjiga. Društvo se zvalo *Hrvatsko djačko diletantsko društvo* svojim je šaljivim predstavama zabavljalo brodske stanovništvo. Kao i kod svakoga drugoga društva, prikupljeni prihod davao se u dobrotvorne svrhe (Artuković, 2002: 64-65).

Također postojala je i *Podružnica „Crvenoga križa“* te *Izraelitičko gospojinsko dobrotvorno društvo* stvoreno kao humanitarno društvo građanki Broda židovskoga podrijetla. Također, važno je spomenuti i *Vojničku glazbu* koja je svirala svakoga utorka i petka u Klasiji od 18 do 19 sati. Sva ova društva uglavnom su organizirala zabave, maskenbale, proslave blagdana itd. čija je svrha bila humanitarna ili pak jednostavno zabaviti građane Broda. Osim toga, Brod je bio grad i kulturnoga uzdizanja. Tako je u gradu otvorena pučka knjižnica čiji je zadatak bio omogućiti da uz jeftin prilog što širi slojevi imaju mogućnosti čitati i obrazovati se (Artuković, 2002: 65-67).

Pokladne proslave bile su također popularne. Tako su treći pokladni dan ugledniji Brođani organizirali tzv. „pokladni korso“. Povorka predvođena konjima sastane se na Trgu bana Jelačića pred kućom dr. Vatroslava Brlića i s toga mjesta dalje obilaze grad. Kočije su bile pune ljudi različitih dobi odjevenih u najrazličitije kostime. Jednu takvu povorku opisala je i „Posavska Hrvatska“. Ivana Brlić-Mažuranić bila je „sa modrim baršunastim frakom i francezkom škarljakom na glavi, da je uprav obćarala svakog motrioca“ (Artuković, 2002: 73). Povorku je otvorila kočija dr. Dobroslava Brlića u kojoj je sjedila gđa. Fanika Brlić, a uz nju unuci odnosno djeca braće Brlić, dva sinčića Dobroslava Brlića i kćerka Vatroslava Brlića poredani prema hrvatskim narodnim bojama – u crvenom, bijelom i plavom kostimu. (Artuković, 2002: 73) Na kočije, ostatak naroda bacao je konfete, naranče i kokice te su tako zabavljali sebe, ali i ostale. Tako je „Posavska Hrvatska“ pisala kako je Vatroslavu Brliću

itekako „dobro priličilo nabacivanje pokladnimi kokicama, kojih je imao oko sebe svu silu“ (Artuković, 2002: 73).

Također, održavale su se izložbe, a jedna od njih je itekako ostala zapamćena - izložba inženjera Antuna Muravića, brata slikara Josipa Muravića. Naime, Muravić je bio na putu oko svijeta u društvu s prijestolonasljednikom Franjom Ferdinandom, te je priredio izložbu stvari koje je na tom putu skupio. Od školjki, puževa, koralja, stijela, lukova, bodeža, lula, ženske odjeće, poštanskih markica do kišobrana, suncobrana, zavjesa, lepeza i pisanih stolova. Također, bogata je i zbirka fotografija (Artuković, 2002: 70-71).

Od vjerskih manifestacija, važna je svečanost za blagdan sv. Florijana, te također *Svetoivanjska proslava* u čast sv. Ivana Nepomuka. Ova druga bila je posebno svečana s obzirom da se Sava tada „odijevala u svečano ruho“, kako piše „Posavska Hrvatska“. Naravno da je Davor bio glavna atrakcija ove svečanosti. Tako je Savom plovila lađa s velikim brojem pjevača ukrašena svjetilkama narodnih boja i okićena hrvatskim trobojnicama. Pjevači su se znali usidriti na pojedinim mjestima i tako pjevati narodu koji ih je častio. Pjevalo se Hrvatskoj, Starčeviću i Strossmayeru, a poslije se slavilo uz vatromet (Artuković, 2002: 72).

Važna je bila i *Svetostipanska proslava*. Poslije mise koja se održavala u četiri sata poslijepodne, narod se skupi na glavnome trgu, te se zapleše kolo i sviraju se gajde. Na ovim proslavama sklapala su se poznanstva i prijateljstva koja su često završavala brakom (Artuković, 2002: 72).

Sve u svemu, Brod je obilovao mnogobrojnim društvima koja su priređivala zabave Brođanima, koji su itekako znali uživati u njima, a također su se pokazali i humanitarnima. Konačno, Brod je na prijelazu ova dva stoljeća prerastao u moderni grad te preuzeo funkcije upravnoga, gospodarskoga, političkoga, kulturnoga, zdravstvenoga i prosvjetnoga središta (Artuković, 2002: 73).

3. ŽIVOT IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ U BRODU NA SAVI

Ivana Brlić-Mažuranić u Brod dolazi 1892. godine kada se kao mlada djevojka udala za uglednoga brodskega odvjetnika dr. Vatroslava Brlića. Ovaj grad vrlo je važan kada

govorimo o Ivani Brlić-Mažuranić s obzirom da je u njemu provela većinu svoga života, a njezina najveća djela upravo su tamo i nastala. Moglo bi se reći da ju je Brod, odnosno dom Brlićevih, već na prvom susretu oduševio jer je posjedovao mnogobrojna literarna djela koja su našoj autorici predstavljala „obilnu hranu za [njezina] literarna nagnuća“ (Brlić-Mažuranić, prema Ažman, 2008: 7). Uz to, majka Vatroslava Brlića bila je slikarica, stoga je njihov dom bio ukrašen crtežima, slikama i akvarelima što je dodatno pridodalo na toplini ovoga literarno bogatoga doma. To je bilo od velike važnosti za Ivanu Brlić-Mažuranić s obzirom da je tako mlada, ispunjena ljubavlju i čežnjom za pisanjem, došla u nepoznati grad, odvojena od svoje obitelji. No ipak, u Autobiografiji³ navodi kako je u prvih deset godina braka bila zauzeta obiteljskim i materinskim brigama, te društvenim i javnim dužnostima koje je uz supruga morala obavljati, zbog čega je morala svoje „literarne sanjarije“ napustiti (Brlić-Mažuranić, 1997: 297). U prvim danima svojega života u Brodu Ivana Brlić-Mažuranić obavlja kojekakve poslove oko kućanstva i piše pismo majci opisujući odnos između nje i supruga. Navodi kako je dobar i mio, te da im je lijepo i da se slažu (Lovrenčić, 2006: 109). Dakle, autorica je očito s veseljem ušla u novi život, stoga uživa u ulozi domaćice i kuharice. Pisma koja gotovo svakodnevno razmjenjuje sa svojom majkom sadrže uglavnom teme kućanstva, kuhanja, jelovnika itd. Kako vrijeme odmiče, tako Ivana Brlić-Mažuranić preuzima sve više kućanskih poslova. Uz poslove, bavi se i organizacijom dobrotvornih priredaba i diletantskih predstava, čita knjige i književne časopise, proučava obiteljski arhiv, a vozi i bicikl (Lovrenčić, 2006: 110-112). No, ovakvo veselo raspoloženje polako počinje mijenjati smjer. Dolazi zimsko doba, a s time se mijenja i autoričino raspoloženje. Polako se u pismima može osjetiti bol koju je osjećala zbog rastanka od obitelji. Stoga pisma obiluju rečenicama nedostajanja i zazivima, bolje rečeno vapajima za majkom koja su sve češća. Osim što tuguje za obitelji, autorica tuguje i za Zagrebom, odnosno mladenačkim životom kojeg je ostavila iza sebe. No ipak, nije se žalila na svoj tadašnji život. Naprotiv, supruga je voljela, uvijek ga je hvalila, a to nije ni čudno kad se Vatroslav Brlić trudio učiniti joj život ljepšim. Brine se za nju, ponekad joj čita naglas, vodi je u Đakovo biskupu Strossmayeru, a i sama navodi kako se njezin suprug uvijek trudio razveseliti je kada primijeti da tuguje za domom. Najteže joj je pala zima koju je doživljavala vrlo tjeskobnom u Brodu, a tome pridonosi i činjenica da se u Brodu još ni s kim nije zbližila (Lovrenčić, 2006: 112-116).

³ Brlić-Mažuranić, I. (1997) „Autobiografija“. U: Izabrana djela. Zagreb: Matica hrvatska. Napisana je početkom 1916. godine na molbu JAZU u svrhu prikupljanja podataka za *Hrvatski biografski rječnik*.

U Brodu tada nisu postojale zimske zabave koje je Ivana Brlić-Mažuranić kao mlada djevojka pohodila u Zagrebu. Takve činjenice su samo dodatno pogoršavale autoričino melankolično stanje. S druge strane, postojali su i drugi problemi. S obzirom da je početkom 1893. trebala roditi svoje prvo dijete, nije čudno što Ivana Brlić-Mažuranić vapi za svojom majkom. Naime, u tadašnje vrijeme spolni odgoj u školama nije postojao, niti su postojali ženski časopisi ili knjige iz kojih bi mlada djevojka mogla nešto saznati o temama vezanim uz spolnost i trudnoću. Ovakve se teme nisu spominjale niti u obiteljima. Tako se Ivani Brlić-Mažuranićotvaraju pitanja tijekom prve trudnoće čije odgovore nije znala, te je upravo zato potreba za majkom bila sve intenzivnija i jača (Lovrenčić, 2006: 113-114). U siječnju 1893. godine na svijet je donijela prvu kćer Nadu. U tim je trenucima autoričina majka bila u Brodu kako bi joj pomogla što više može, a nakon tri provedena tjedna u Brodu, vraća se u Zagreb. Poslije toga, autoričin je životokupiran potrebama djeteta, ali i dalje joj zdravlje nije dobro - uzdrmano porođajem, prisutnošću groznice i ginekološkim problemima. Sve to joj misli navodi na Zagreb u koji tako rado želi pobjeći. U svibnju joj se ta želja ostvaruje te zbog zdravlja odlazi s kćerkom u Zagreb na dva mjeseca. U tom periodu autorica se osjeća puno bolje, uživa u zagrebačkom životu, kazalištu, druženjima, okružena je obitelji, pa stoga ima manje briga, a uvelike joj pomaže i majka (Lovrenčić, 2006: 119-124). Koliko je uživala, vidi se iz rečenice koju piše u pismu svome suprugu: „Dršće mi ruka kod pisanja od silnoga mačevanja koje nastaje svako popodne. Bez da imam pojma o mačevanju, tučem ih sve redom...” (Brlić-Mažuranić, prema Lovrenčić, 2006: 124). Dakle, Zagreb joj predstavlja utočište, a život u Brodu nije joj posve odgovarao. Sanja Lovrenčić njezinu udaju vidi kao odricanje od same sebe (Lovrenčić, 2006: 124).

Iako Lovrenčić tvrdi da Brod u tadašnje vrijeme nije bio kulturno bogat i odveć društven grad, prethodni tekst o razvoju građanskoga i kulturnoga života grada Broda to osporava. Ipak, postoji mjesto u Brodu u kojemu Ivana Brlić-Mažuranić rado boravi - Brlićevac, vikendica u Brodskom Vinogorju. „Vila Brlićevac“ danas je zaštićeni spomenik kulture i jedan od malobrojnih sačuvanih ljetnikovaca u Brodskom Vinogorju (Ažman, prema Milčić, 2007: 5). U ovom ljetnikovcu Ivana Brlić-Mažuranić provodila je mnogo vremena, a upravo ondje je pronašla nadahnuća za brojne prizore u svojim djelima. Tako u Brlićevcu danas možemo potražiti mjesta koja nam dolaze na um kada čitamo *Hlapića* ili pak neka druga njezina djela (Ažman, 2008: 14). Ljetnikovac je dao sagraditi otac Vatroslava Brlića,

Andrija Torkvat Brlić (1826.-1868.), po nacrtima svoje supruge, slikarice Franciske (Fanike) Daubachy-Doljske (1830.-1883.). Sagrađen je od crvene cigle, a uređen u modernom „švicarskom“ stilu, no prilagođen slavonskom podneblju dajući mu obilježja lokalnoga graditeljstva, primjerice graničarskoga čardaka (Ažman, 2008: 14-15). Unutar kuće postojala je soba u turskom stilu gdje su po zidovima kao ukras postavljana oružja poput turskih sablja, štitova, kubura, jatagana itd. (Ažman, 2008: 15). Brlićevac je uvijek bio pun djece i dječjega smijeha, ali i gostiju. Tu su se okupljala djeca svih dobi iz okolnih brda, te su plesali uz gramofon, kuglali se, igrali stolni tenis itd. Ivana Brlić-Mažuranić obožavala je vrijeme provoditi sa svojom djecom i unucima, te ih je uvijek nastojala zabaviti i igrati se s njima dok ih pritom nešto podučava. Tako je često organizirala šetnje i izlete po brdu pri čemu ih je učila kako voljeti i čuvati prirodu. Usađivala im je ljubav prema cvijeću, pa ih je često poticala da zalijevaju oleandre za što bi im skromno platila. Poslije bi im za tu plaću tobože prodavala stabla koja bi bila samo njihova, pa je svatko dijete imalo svoje stablo, voćku o kojoj se brinulo. Česte su bile igre za stolom. Tako je Ivana Brlić-Mažuranić znala posjesti svu djecu za stol, ruke bi držali ispod stolnjaka, a ona bi im dala zagonetni predmet koji su prosljeđivali jedno drugome sve dok netko ne otkrije što je to, a predmeti su bili posve obični, kao što je običan kiseli krastavac. Uz to, postojao je poseban prostor nazvan „Plato neumrlosti“ ispred kojega je svatko tko je htio nešto recitirao, glumio, pjevao ili bilo što drugo (Ažman, 2008: 16). Osim djece, onamo su dolazile i autoričine prijateljice s kojima je često organizirala kružok engleskoga jezika (Ažman, 2008: 15). Tako se živjelo u Brlićevcu koji je uvijek bio pun gostiju i djece. Vatroslav Brlić i njegova supruga iza sebesu ostavili pet spomenarskih knjiga u koje su se upisivali svi koji su dolazili u Brlićevac, stoga one predstavljaju knjige dojmova, ali ujedno i kroniku vinogradskih godina. Ovu obiteljsku tradiciju osnovao je Ignjat Brlić, stric Vatroslava Brlića, kasnije ju je nastavila Ivana Brlić-Mažuranić, a održana je i do današnjih dana (Ažman, 2008: 19). Ukratko, Brlićevac je bio mjesto uživanja, a evo i jedne dogodovštine koju Ivana Brlić-Mažuranić 1922. godine opisuje u pismu namjenjenom ocu Vladimiru:

„Dragi tata!

U mojem vječnom dječjem skloništu jedva dospijevam da što pročitam ili da se umnim bavim. Ipak me je jučer i prekjuečer zanimalo da opet mortim tako zvane Lovrinčeve suze – naime, padanje zvijezda na 10. kolovoza. Pomoću onog velikog Himles atlasa koji si nam nekoć poklonio, a koji uvijek boravi u vinogradu te je već svu moju djecu potaknuo na promatranje ljetnoga neba – našla sam smjer ili bolje

točku iz koje proizlaze te krijesnice – ustajala sam tih noći nekoliko puta, lijepo se ohladila, nauživala se noćnih krasota, potjerala mačku koja mi je htjela zeca razderati, poplašila nekoliko voćokradica – ali Lovrinac je proplakao, koliko sam ja vidjela samo jednu, jedinu suzu! Mora da mu više nije do plakanja! Skorom se je više plakao Naca koji je iz galantnosti svaki put samnom ustajao, da se naužije obećanog divotnog prizora: svih onih smaragda, rubina i safira, koje prelest Lovrinčeve noći sipa nad uspavanu majčicu Zemlju – po Otonu Kučeri! A kad tamo, najviše su se svjetlile električne lampe sa pilane, koje nam na tri kilometra daljine ovamo u sobu bacaju takovu svjetlost, da uz nju ne treba svijeće da se odjeneš!“ (Brlić-Mažuranić, prema Ažman, 2008: 67)

Osim što je uživala u Brlićevcu, Ivana Brlić-Mažuranić uživala je i u dugim šetnjama niz brodsku obalu Save. Tamo, ili pak sa svoga balkona, promatrala je Savu i parobrode koji su tada prometovali. Također vrijeme je provodila vozeći se biciklom do franjevačkoga samostana (Ažman, prema Majhut, 2016: 16), a odlazila je i na poljanu Vijuš gdje je gledala utakmice koje je igrao njezin sin Ivo (Majhut, 2016: 17).

Bez obzira na Brlićevac i općenito društveni život u Brodu koji se kroz vrijeme razvijao, (dokaz tomu je i *Hrvatsko gospojinsko dobrotvorno društvo* u kojem je Ivana Brlić-Mažuranić bila jedna od najaktivnijih članica (Lovrenčić, 2006: 134)), autorica je prolazila ponekad kroz razne kušnje i smetnje koje su se 1909. godine otkrile kao bolest depresija (Lovrenčić, 2006: 191). Kada ove kušnje i smetnje nisu prisutne, autorica uživa u vremenu provedenom s djecom. Vodila ih je u šetnje, na sanjkanje, vježbala je s njima, učila Nadu svirati glasovir, razgovarala s njima na francuskom, pripremala im kostime za maškare, trudila se biti stroga, ali i trudila se oko dječje ljubavi prema prirodi i životinjama (Lovrenčić, 2006: 138). U takvim trenucima Ivana Brlić-Mažuranić bila je dobrog raspoloženja. Pisma koja šalje majci odišu vedrinom i ponekim upitima o jelovnicima ili haljinama. Koliko god je Brod za nju na neki način predstavljao otuđenje od vlastite obitelji, ona je u njegovim čarima znala uživati. Pored šetnji, koncerata i plesa, uživala je u kupanju u Savi, pa tako piše majci: „Danas sam prvi puta plivala. Briga me za novo odijelo. Čekajući na nj prošlo bi najljepše vrijeme! Voda divna! Pliva se ko da i ne plivaš već se ziblješ!“ (Brlić-Mažuranić, prema Lovrenčić, 2006: 148). Osim toga, postojalo je već spominjano pjevačko društvo *Davor* čiji je dugogodišnji predsjednik bio upravo suprug Ivane Brlić-Mažuranić, a često sastajalo i priređivalo koncerte poslije kojih je slijedio ples (Lovrenčić, 2006: 149). Evo jednog citata iz pisma majci o tome:

„Jučerašnji koncert prošao je na sveopće zadovoljstvo. Bilo je jako puno svijeta i prepuno, pjevalo se i tamburalo, i dvije kvakačke pjesme se predavale, a što je glavno plesalo se sa silnim animom. Ja sam plesala tri ture sechsschritla da si želju ispunim i jednu kadrilu. Znaš da ja ne mogu gledati da drugi plešu, a ja ne. Uostalom, nije mi to nimalo škodilo. Toaleta je moja bila jako lijepa. Čini mi se da sam dobro izgledala, svakako sam se dobro zabavljala, što je prvi put na brodskih zabavah...“
(Brlić-Mažuranić, prema Lovrenčić, 2006: 149)

Postojale su i druge vrste zabave, bolje rečeno „fešte“ koje su se odvijale u domu Brlićevih. Naime, svake godine za imendan Vatroslava Brlića, okupili bi se pjevači *Davora* te mu na trgu pjevali serenadu. Potom su uživali u blagodatima koje je njegova supruga spremila.

Prilikom 25. obljetnice utemeljena pjevačkoga društva *Davor*, biskup Strossmayer došao je posvetiti njihov novi barjak. Tom barjaku pjevačkoga društva Ivana Brlić-Mažuranić bila je kuma, a u tadašnje vrijeme, biti kuma društvenoj zastavi bila je izuzetna čast. Kume su bile najuglednije i najpoštovanije osobe društva kojem su kumovale, a one su svoju funkciju obavljale ponosno i radosno, pa su svoje „kumče“ moralno, ali i materijalno pomagale. Takvo poštovanje prema kumama iskazivalo se javno poput velike ceremonije koja je okupljala sve građane doživljavajući to prvorazrednom svečanošću i društvenim događajem gdje je posveta društvene zastave bila najsvečaniji dio. Velika uloga kume dokazuje i činjenica da joj se dolazilo čestitati rođendan i imendan, a na zabavama se prvo plesalo s kumom te se tako otvarala plesna večer. Konačno, kuma je bila veliki autoritet, nju se pitalo za savjet, a njena riječ se uvažavala te se do nje dakako i držalo (Toldi, 2017: 19). Dakle, Ivana Brlić-Mažuranić kumovala je od 1896. godine pa sve do svoje smrti. Zastava je bila bijela i svilena, ukrašena svilovezom i zlatovezom, a danas se čuva u Muzeju Brodskoga Posavlja. Izradile su je redovnice sv. Križa iz đakovačkoga samostana, a posveta je obavljena u Franjevačkoj crkvi pod misom koju je uz *Davor* pjevalo još devet gostujućih hrvatskih pjevačkih društava. Tako su „Davoraši“ s bakljadom i plehmuzikom dolazili kumi pod balkon gdje su joj pjevali serenade, svirali, čestitali, pozivali je na zabave, ali time i iskazivali veliko poštovanje i obožavanje. Ali to je potrajalo samo prvih deset godina. Nakon toga pjevačko društvo je svoju kumu zaboravilo, a sjetili su je se tek 1937. godine za njezin šezdeseti rođendan (Toldi, 2017: 19). Evo njezina govora:

„Zahvaljujem mojem milom *Davoru* na pažnji i na ljubavi koju mi danas prigodom moje šezdesetogodišnjice iskazuje. *Davor* je kumče moje, koje se je za ovo mnogo godina razvijalo nejednaki

korakom. Kumče vrlo samostalno, kumče vrlo neovisno, koje se čitave nizove godina nije javljalo majci i činilo se godinama, da smo ja i *Davor* svaki dodir izgubili. Ali *Davor* se nakon manjeg ili većeg razmaka, tijekom ovih 34 godine ipak uvijek ponovo vraća, da me iznenadi i da me razveseli. I kad opet, kao danas, ugledam *Davor* pod mojim balkonom, u isti par osjetim: svoji smo, blizu smo, poznamo se i znamo se kao da smo kroz cijelo ovo vrijeme pod istim krovom živjeli, radili, pjevali i razvijali se. Osjećam u takvim časovima toplinu ja, a držim i *Davor*. A to je, gospodje i gospojo, zato, jer *Davor* i ja bili mi zajedno ili ne bili, radili zajedno ili ne radili, radimo svaki na svoj način za isti cilj, to je zato što neovisno jedan od drugoga nosimo u srcu jednu ljubav, kojoj smo se posvetili, a ta ljubav je pjesma hrvatska. Pjesma hrvatska u našim žilama, a ona je u našoj krvi, u našem srcu, u našem umu, mi bez nje, bez naše hrvatske pjesme biti nemožemo!“ (Brlić-Mažuranić, prema Toldi, 2017: 19)

I nakon toliko godina izbivanja *Davora*, ona ga nije zaboravila, niti mu je išta zamjerila. Vjeruje da ih veže ista pjesma, iste misli, ista ljubav. Doista je Ivana Brlić-Mažuranić bila dostojna biti kumom, a ujedno je bila i posljednja kuma *Hrvatskom pjevačkom društvu „Davor“* jer poslije njezine smrti nova kuma više nije birana (Toldi, 2017: 19).

Osim pjevačkoga društva, postojalo je i *Hrvatsko gospojinsko dobrotvorno društvo* čiji je tajnik bila upravo Ivana Brlić-Mažuranić. Tako je vrijeme provodila organizirajući dobrotvorne priredbe, ali i predstave koje je sama režirala. To je uvelike utjecalo na autoričino raspoloženje, pogotovo zato jer joj je u svemu pomagala obitelj (Lovrenčić, 2006: 150-152).

Sve u svemu, vrijeme u Brodu provodila je na razne načine. Između tih svijetlih trenutaka, ponekad su se pojavljivali oni mračniji. Bolji su dani počeli kada ih je Ivana Brlić-Mažuranić ispunjavala pisanjem prve svoje veće knjižice. To su *Valjani i nevaljani* objavljeni 1902. godine. I dalje joj život teče jednako, samo je dodan jedan bitan djelić njezine unutrašnjosti – ispunjeni žar za pisanjem. I tu je konačno započeo period autoričina književnoga stvaralaštva. Pred kraj života, Ivana Brlić-Mažuranić se zbog bolesti, ali i želje za najdražim Zagrebom, seli u isti taj grad u kojem i umire.

4. KNJIŽEVNO STVARANJE IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ

O književnome stvaralaštvu Ivane Brlić-Mažuranić ne možemo razmišljati a da se ne osvrnemo na osobe koje su imale utjecaj na autoričino stvaralaštvo, a ujedno i na njezine

pogleda na život i svijet. Rođena je u vrlo tradicionalnoj i kršćanskoj obitelji, a prva osoba koja je imala izravan utjecaj na autoričino razmišljanje bio je njezin djed, hrvatski književnik i ban pučanin Ivan Mažuranić. U svojoj *Autobiografiji* ističe kako „prvi svjesni osjećaj koji je u roditeljskoj kući [...] nastao, bila je ljubav za hrvatsku domovinu i onaj široki zanosni pojam slavljanstva kojemu je ova ljubav jezgrom“ (Brlić-Mažuranić, 1997: 292). Nadalje, autorica u *Autobiografiji* spominje kako je u oblikovanju njezine ličnosti ulogu imala uska sredina u kojoj se kretala, a to su, uz njezinu obitelj, bili ljudi koji su se susretali s Ivanom Mažuranićem i pritom imali veliku ulogu u kulturnoj i političkoj povijesti Hrvatske (Brlić-Mažuranić, prema Šicel, 1970: 7). Stoga su razgovori s djedom, ali i s mnogim drugim uglednim ljudima koji su obitavali u Mažuranićevu domu, utjecali na njezinu nacionalnu svijest, te književne i obrazovne pogleda.

Sljedeće dvije ličnosti koje autorica naziva svojim uzorima jesu pjesnik i estetičar Franjo Marković te biskup Josip Juraj Strossmayer. Franju Markovića upoznala je još kao dijete, a svoje divljenje njegovoj poeziji izražava riječima:

„Tko je kadgod imao prilike da motri toplinu i žar kojim se je uvijek zanosio Franjo Marković za ljepote prirode, za ljepote umjetnosti, za milinu zvuka i oblika - te tko je gledao u tim časovima vanredan i rijedak sjaj njegovih očiju - tu vanrednu osebinu njegovu - taj je uz nešto osjetljivosti morao upoznati kolika se sila pjesničkog čuvstvovanja krije u toj duši.“ (Brlić-Mažuranić, 1997:296)

Divljenje je izražavala i prema biskupu Strossmayeru kojeg je smatrala velikim domoljubom s istančanim znanjem te vještim govornikom, točnije „govorničkim genijem“ (Brlić-Mažuranić, 1997: 298).

Uz ove uzore, valja spomenuti i drugu autoričinu obitelj, Brliće koji su također njegovali tradicionalni obiteljski duh u svojem domu. Kršćanski odgoj i sveopću naobrazbu, koju je stekla u domu Mažuranića, nastavila je njegovati i usavršavati u domu svoga supruga, odvjetnika i zastupnika u Saboru, Vatroslava Brlića (Diklić, 1997: 14).

Dakle, Ivana Brlić-Mažuranić izgradila je svoje pogleda na svijet i život upravo na temelju spomenutih uzora i obitelji. Smatrala je da smisao života leži u njegovanju hrvatstva i slavenstva, gdje prije svega trebaju prevladavati etičke vrijednosti ljudskog života. Pored toga, svoju ulogu majke shvaća najbitnijim sastavom životnoga puta te polazeći od togastvara

svoja djela (Šicel: 1970, 8). No, njezina ljubav prema pisanju rodila se puno prije majčinstva. U mladenačkoj dobi započinje pisati dnevnik i to na prijedlog Frana Mažuranića koji joj toga dana čita svoje bilješke na temelju kojih je nastala zbirka crtica *Lišće*.⁴

Sanja Lovrenčić u djelu *U potrazi za Ivanom*⁵ navodi kako je 1888. prva godina koja se spominje u njezinom dnevniku. No, Lovrenčić ističe kako se ipak u bilješkama iz 1888. godine mogu pročitati već uvježbane pisane riječi, što bi značilo da je Ivana Brlić-Mažuranić dnevnik počela pisati još i prije svoje četrnaeste godine (Lovrenčić, 2006: 61).

Bilo kako bilo, dnevnik je pisala sve do 1892. godine koji se, prema Dikliću, svrstava u prvo razdoblje njezinoga stvaralaštva. U ovo razdoblje, koje traje od ranoga djetinjstva do 1902. godine, ubrajaju se svi njezini prvi književni pokušaji. Potom slijedi drugo razdoblje, odnosno razdoblje književnoga potvrđivanja koje traje od 1902. do 1912. godine. U ovom razdoblju nastaju djela *Škola i praznici*, *Valjani i nevaljani* te *Slike*. Prvo nastaje zbirka pjesama i pripovijetki za djecu *Valjani i nevaljani* 1902. godine, potom zbirka pripovijetki i pjesama *Škola i praznici* 1906. godine, a knjižicom pjesama *Slike* iz 1912. godine završava njezino drugo razdoblje književnoga stvaranja. U trećem se razdoblju počinje isticati njezina originalnost, stoga je Diklić ovo zadnje razdoblje nazvao razdobljem izražajne originalnosti i samosvojnosti koje traje od 1913. do 1929. godine. Tada nastaju *Priče iz davnine* (1916.) i *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (1913.) čiji temelj postanka leži u „maštovitosti te stilskoj ljepoti i jednostavnosti“ (Diklić, 1997: 17). U prvom izdanju *Priča iz davnina* knjiga sadrži šest priča: *Kako je Potjeh tražio istinu*, *Ribar Palunko i njegova žena*, *Regoč*, *Sunce Djever* i *Neva Nevičica*, *Šuma Striborova* te *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica*. Godine 1926. izlazi treće izdanje *Priča iz davnine* u kojem su dodane još dvije priče: *Lutonjica Toporko* i *devet župančićate Jagor*. U ovo razdoblje pripada i esej *Mir u duši* iz 1929. godine te svezak pod nazivom *Knjiga omladini* iz 1923. godine. Poslije 1930. godine nastaje povijesni roman *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata* (1937. godine), te knjiga pripovijetki i pjesama *Srce od licitara* (1938. godine). Također, autorica je objavila i tri knjige *Iz arhiva obitelji Brlić* u razdoblju od 1934. do 1935. godine, a poslije njezine smrti objavljene su *Basne i bajke* 1943. godine.⁶

⁴Autorica u svojoj *Autobiografiji* navodi kako je već iste večer započela s pisanjem svoga dnevnika.

⁵ Lovrenčić, S. (2006) *U potrazi za Ivanom*. Autorska kuća. Biblioteka Crno na bijelom. Zagreb.

⁶ Prema bibliografiji u Zborniku radova o Ivani Brlić-Mažuranić iz 1970. godine.

5. SPECIFIČNOSTI RECEPCIJE AUTORIČINA OPUSA

„Gdje su dakle žene u hrvatskoj književnosti?“ (Dujić, 2011: 13) - pitanje je koje postavlja Lidija Dujić u djelu *Ženskom stranom hrvatske književnosti* kada nam otkriva da je na početku svoga istraživanja⁷ o položaju i ulozi književnica u hrvatskoj književnosti naišla na činjenicu da u Hrvatskoj književnice gotovo nisu ni postojale (Dujić, 2011: 13). Pojavom Ivane Brlić-Mažuranić situacija se mijenja. Stoga će daljni rad biti usmjeren na recepcijski sloj koji se bavi autoričnim rodnom, te na kanonizacijski aspekt recepcije njezina opusa.

5. 1. ŽENSKO KOJE PIŠE

Antun Gustav Matoš svoj je tekst⁸ napisao 1912. godine kada su objavljene *Slike* za koje navodi da imaju „esoteričan karakter“ čiji stihovi nisu objavljeni za javnost nego za uski krug prijatelja. Isto tako ističe da su pjesme više plastične i slikarske, nego muzikalne, te da su pisane alegorijski i jezikom njezina djeda Ivana Mažuranića. Takve se pjesme nisu dojmile Antuna Gustava Matoša, dok one, prema Matošu originalnije, u kojima je autorica opjevala ljepote hrvatskoga pejzaža i općenito ljepote domovine itekako jesu. Navodi već nama poznati talent autorice koja u svojim pjesmama daje sliku onakvu kakva je u prirodi, odnosno kao „sukcesivnu varijaciju jednog te istog motiva, kao redanje slika u istoj slici“ (Matoš, 1912: 476). U tom je pogledu uspoređuje s ostalim pjesnicima za koje kaže da postupaju kao slikari hvatajući slikarsku sliku, odnosno jedan tren prirodne pojave, što nikako nije originalno. Nadalje navodi autoričinu pjesmu *Jutro* za koju piše da je, zajedno s ostalim nekim pjesmama, nestručni pjesnički pokušaj u kojemu se vidi „borba između manire starijeg mažuranićevskog alegorisanja i direktnog lirskog impresionizma, izvrsnog, nekonvencionalnog i vrlo originalnog“ (Matoš, 1912: 476). Matoš je vrlo oštar i iskren u svojoj kritici, ali se jasno može razumjeti kako mu pjesme, koje možda po svojem stilu nalikuju na stil Ivana Mažuranića, nisu od originalnosti, dok one druge smatra izvrsnima i originalnima. U trenutku kada Matoš piše ovaj tekst nisu objavljene ni *Čudnovate zgode*

⁷Godine 1994. i 1995.

⁸Antun Gustav Matoš u Hrvatskom kolu 1912. godine objavljuje tekst *Lirikao* Ivani Brlić-Mažuranić, ali i ostalim autorima.

šegrta Hlapića niti *Priče iz davnine*. Matoš stoga navodi da je autorica još uvijek nepoznata širem literarnom krugu, premda su njezine pripovijetke za djecu *Škola i praznici* te *Valjani i nevaljani* najbolje od svega što postoji u književnosti za djecu. Što bi tek onda pisao za *Priče iz davnine* da ih je doživio? No, Matoša se najviše dojmila autoričina ljubav prema djeci i ljubav prema domovini. Zato piše da autorica svoju djecu ljubi kao „prava mati, a Domovinu kao pravo dijete“ (Matoš, 1912: 477). S jedne strane ljubav prema djeci izražava u pripovijetkama koje piše prvenstveno za njih, a potom za ostalu djecu. S druge strane u poeziji izražava ljubav prema domovini koja je glavni krivac za toplinu, skromnost, izvornost i ljepotu njezinih pjesama (Matoš, 1912: 477).

Sljedeći tekst⁹ koji je Matoš pisao posvetio je *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*. U ovom tekstu je također ogorčen na hrvatsko čitateljstvo, ali i kritiku, koja i dalje ništa ne piše o Ivani Brlić-Mažuranić. Ponavlja svoje riječi da su njezine pripovijetke nesumnjivo najbolje u hrvatskoj i srpskoj književnosti, te da samo lijepo odgojena i vrlo obrazovana žena, koja je ujedno i majka, može stvoriti ovako remek-djelo. Osim što su *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* pedagoški oblikovane, također su i vrlo književne što, prema Matošu, rijetko koje dječje pripovijetke jesu (Matoš, 1913: 615). To upućuje na činjenicu da ovakvo djelo mogu čitati ne samo djeca, nego i odrasli. Ovaj dječji roman odlikuje humor kojeg možemo podijeliti u dvije razine. Jedna je razina dječja, dok je druga razina humora ona odrasla koju samo oni mogu razumijeti. Tako Matoš daje primjer za humor primaran za djecu:

„Ta se zvijezda već izdaleka vidjela, pa je radi nje cijela kućica izgledala kao starica kad se smije“ (Brlić-Mažuranić, prema Matoš, 1913: 616).

I primjeri humora prikladan za odrasle:

„I onako ima više ljudi, koji deru cipele, nego onakvih koji ih prave“ (Brlić-Mažuranić, prema Matoš, 1913: 615).

„Jer i konji postaju sijedi, premda nemaju takvih briga kao ljudi“ (Brlić-Mažuranić, prema Matoš, 1913: 615).

Stoga i ovi primjeri dokazuju da *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* nisu pisane samo za djecu. Originalnost *Čudnovatih zgodama šegrta Hlapića* očituje se upravo u Hlapićevim

⁹Antun Gustav Matoš objavljuje tekst *Klasična knjiga* u *Savremeniku* 1913. godine.

zgodama koje za djecu predstavljaju nešto čudesno i neobično, ali zanimljivo, dok se odraslima te zgode ipak čine vjerojatnim i realnim, ali opet neobičnim. Stoga Matoš navodi:

„Ovaj svijet nije izmišljen. Taj svijet je stvoren, a magija pripovijetke je baš u tome, što je realni, obični i najobičniji, što je svakidašnji taj svijet čudnovatan i bajan, jer ga ne gledamo i ne osjećamo svojim, već djetinjim očima i dušom djetinjom.“ (Matoš, 1913: 615)

Dakle, autoričino djelo obiluje poučnim, zabavnim, šaljivim, korisnim i nadasve lijepim mislima i riječima koje, kako Matoš ističe, može napisati samo genij. Tako Matoš izražava svoje oduševljenje: „Nemam riječi za pohvalu te deliciozne fabule!“ (Matoš, 1913: 616) te dalje ističe:

„... ove Čudnovate zgode mogu se ubrojiti u one rijetke i prerijetke naše prozna knjige, što se idealizmom svoga shvatanja životnog, prostotom naravnog izraza i delikatnošću rijetkog humora mogu već sada smatrati klasičnima u gomili loše savremene naše proze. Ta pripovijetka je dostojna klasičnoga imena Ivana Mažuranića, a boljih nema baš mnogo na našem jeziku.“ (Matoš, 1913: 616)

I još ne prestaje hvaliti autoričino djelo te piše:

„Ta prekrasna knjižica je demokratska, preporučujući nam radost i energiju, vjeru u sebe i zadovoljstvo sa siromašnim, ali radnim i poštenim životom“ (Matoš, 1913: 616).

Ove Matoševe riječi dokazuju da je Ivana Brlić-Mažuranić bila daleko ispred ostalih književnika svoga vremena. Stoga možemo priznati da je velika šteta što Matoš nije poživio još koju godinu da doživi vrhunac autoričina stvaralaštva, *Priče iz davnine*, za koje bi nesumnjivo imao još veće riječi hvale.

Ulderiko Donadini 1917. godine¹⁰ naglašava izostanak recepcije *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić. Pomalo ogorčeno započinje svoj tekst govoreći kako su pisci tadašnjih novina nepismeni te da neki od hrvatskih najpismenijih književnika nemaju prilike pisati u novinama, dok se „uvrštavaju dobro plaćene izjave istom jučerašnje gospode i kojekakovih špekulanata, koji svaki čas mogu postati junacima kakovog prljavog sudbenog procesa“ (Donadini, 1917: 107). Tako Ivanu Brlić-Mažuranić naziva našim najboljim književnikom čije bi se djelo u bilo kojoj drugoj zemlji uvelike hvalilo i predstavljalo pravu literarnu

¹⁰Ulderiko Donadini 1917. godine u časopisu *Kokot* objavljuje tekst o Ivani Brlić-Mažuranić pod nazivom *Banovo koljeno*.

senzaciju, dok kod nas nitko ništa nije napisao, pa čak ni oni nepismeni. Nadalje s ushićenjem navodi kako napokon u literaturu ulazi:

„ne kakva histerična ženska figura, ne odvratna muškobana, ne muško-žensko i sufragelkinja, ne dama [...] sa deset nečistih, privatnih škandala, ne mudrost, koju da čovjek trpi iz kavalirštine, nego prava hrvatska aristokratkinja – majka, jedna plemenita gospodja, banica naše literature...“ (Donadini, 1917: 107).

Tako Ulderiko Donadini hvali Ivanu Brlić-Mažuranić, nazivajući je „banicom literature“ i to na temelju *Priča iz davnine* za koje navodi kako su pune ljepote i nacionalnih značajki, pisane iskrenom, ženskom elegancijom, odnosno dušom „koju osjećate kao svilenu maramicu na vjetru“ (Donadini, 1917: 107). Hvaljenje Ivane Brlić-Mažuranić nastavlja pišući kako druge žene očijukaju s djecom, ali nijedna od tih ipak neće osvojiti toliko malih nevinih kavalira kao Ivana Brlić-Mažuranić svojim *Pričama iz davnine*, dok njezine pjesme u prozi etiketira ljepšima od Turgenjevljevih (Donadini, 1917: 106-107).

Nadalje, na *Priče iz davnine* se osvrnuo Antun Branko Šimić koji u *Obzoru* daje zanimljiv prikaz spomenutoga djela. Navodi: „Ova je knjiga odlična; jedna od najodličnijih, koje smo dobili u nekoliko posljednjih godina; knjiga hrvatska narodna; knjiga, koja ostaje.“ (Šimić, 1917: 1). Nadalje ističe autoričinu sposobnost pričanja, koju je naslijedila od djeda Mažuranića. Osim toga, Šimić hvali autoričino poznavanje hrvatskoga jezika što naziva Božjom milošću, te djelo uspoređuje s nekoliko ostalih knjiga koje su napisane „jezikom bez mane“ (Šimić, 1917: 1). Isto tako, djelo odlikuje jednostavnošću koja podsjeća na narodne priče i time daje veliku vrijednost ovome djelu, ali, Šimić napominje, kako Ivana Brlić-Mažuranić ni u kojem slučaju ne imitira narodnu priču. Naime, autoričin stil je ponegdje muzikalan, stoga se rečenice čitaju u „prekrasnom ritmu proze“ (Šimić, 1917: 1), a ponegdje se služi i narodnim desetercem koji je sretno uklopljen. Prigovora za ovo djelo jednostavno nema, osim onoga da su poneke priče preduge za djecu, primjerice *Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica*. Ipak, Šimić je razočaran ilustracijama *Priča iz davnina* autora Petra Orlića. Smatra da je Ivana Brlić-Mažuranić svoje slike napisane perom bolje „naslikala“ negoli Orlić svoje ilustracije. Nema dovoljnih riječi hvale da Antun Branko Šimić opiše svoje divljenje našoj autorici. Na samom početku svoga teksta navodi kako žene nikada nisu dobro pisale, ali da one koje dobro pišu imaju jednu manu – ne pišu niti kao žena niti kao muškarac, nego pišu najbolje. Ali rijetko se pojavi koja spisateljica, a da tako piše. Smatra da bi žene trebale biti

bliže u odnosu s umjetnošću jer su one osjećajnije, finije, muzikalnije, više sanjare, a time su i manje nervozne. No, prema Šimiću, u Hrvatskoj žene pišu više novinarski nego književnički. Ali, konačno se pojavila Ivana Brlić-Mažuranić koja nikako ne piše novinarski, nego potpuno književnički, te ju Šimić smatra jedinom ženom „koja bez ikakve sumnje nema kod nas nijedne sebi dostojne literarne druge“ (Šimić, 1917: 1). Koliko je Šimić bio očaran autoricom, pokazuju njegove riječi:

„Ivana Brlić-Mažuranić je tako specifično hrvatska kao hrvatski kraj, hrvatska nošnja i hrvatska vina. Dična gospodja može biti naš ponos; naša se mladost osjeća sretnom, da je imala čast učiniti intelektualno poznanstvo s ovom odličnom ženom“ (Šimić, 1917: 1).

Tako Šimić daje zaključak da autoričino djelo predstavlja snažan dokument koji dokazuje da se kod nas ne tiskaju samo „klasične neuspjelosti i savršene gluposti, i da napokon može i kod nas jedna žena dobro pisati“ (Šimić, 1917: 1). Ivana Brlić-Mažuranić predstavlja mu utjehu za hrvatsku književnost da još uvijek postoji nada da se izvuče iz tadašnje zaostalosti i stradanja, stoga njegov tekst završava uslikom hrabrenja „Sursum corda!“¹¹ te poziva sve da vjeruju u bolju budućnost (Šimić, 1917: 1).

Kako Matoš navodi, 1912. godine Ivana Brlić-Mažuranić još uvijek je nepoznata širem literarnom krugu bez obzira što do tada ima već dva objavljena djela, *Valjani i nevaljani* te *Škola i praznici*. Do 1917. godine stanje se promijenilo s obzirom na objavu autoričinih najvažnijih djela: *Priče iz davnine* i *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*. Prvi recepcijski tekstovi o Ivani Brlić-Mažuranić uvelike usmjeravaju i daljnji recepcijski tijek njezine književnosti, osobito s obzirom na nužnost kritičara da preispitaju vlastite predrasude povezane s književnošću autorica. Ivana Brlić-Mažuranić u tom kontekstu bitno odudara od predodžbe o ženskom autorstvu, što prvi kritičari redom priznaju, upozoravajući na ključne točke njezina javna djelovanja—ugledna obitelj, majčinstvo, nacionalno i domoljubno. Uz to ona odlično piše i stvara remek-djela. Tijekom stoljetne recepcije autoričina stvaralaštva ova su prva recepcijska i tumačiteljska uporišta ostala dominantnim strategijama čitanja autoričina opusa u javnosti, izvan uskog područja stručne i znanstvene recepcije. Još je samo jedna trajna recepcijska odrednica pridodana prethodnima nakon prvih prijevoda autoričinih tekstova – riječ je o atributu „hrvatskoga Andersena“ što ga dobija u prvim kritičkim tekstovima o prijevodu zbirke *Priče iz davnine* na engleski jezik (Šicel, 1970).

¹¹ «Gore srca!» - <http://www.frazarij.com/Fraze/fraza.php?fraza=526&>

5.2. JAVNA POTVRDA AUTORIČINOGA PISANJA

Petnaestak godina nakon spomenutih prvih oduševljenih kritika zbirke *Priče iz davnine*, prva je verzija zbirke prevedena na engleski jezik, a potom i na druge strane jezike (Lovrenčić, 2006: 249). U razdoblju koje je uslijedilo, tijekom tridesetih godina 20. stoljeća, Ivana Brlić-Mažuranić četiri je puta bila nominirana za Nobelovu nagradu za književnost. U časopisu *Libri & Liberi* objavljena su sva četiri prijedloga nominacije. Autoricu je 1931. i 1935. godine nominirao Gavro Manojlović (1856. – 1939.)¹², a 1937. i 1938. godine ponovno ju je nominirao Gavro Manojlović zajedno s Albertom Bazalom (1877. – 1947.).¹³ U prvoj molbi za nominaciju koju Gavro Manojlović šalje Švedskoj akademiji znanosti predlaže da se Nobelova nagrada za književnost dodijeli Ivani Brlić-Mažuranić „za njezina izvrsna postignuća na području lijepje književnosti, u „idealističkome smislu“, a osobito za njezine *Priče iz davnine* /na njemačkome Sagen der Vorzeiten/, III. izdanje 1926. godine.“ (Manojlović, 2014: 359) To iznova ponavlja i u sljedećim nominacijama. Također, Manojlović prilaže svoju studiju *O Pričama iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić*. U studiji najprije ističe autoričino podrijetlo, spominjući visoki djedov domoljubni duh, zaslužno za njezin svjetonazor koji odlikuje *Priče iz davnine*. Navodi da je

„taj [...] svijet[bajki] tim dublje doživljen i nošen kao na krilima orla budući da su te pomno osmišljene i naoko priproste bajkovite sanjarije protkane neusporedivo ozbiljnim etičkim svjetonazorom, koji neposredno nije izrečen, a ipak ga se posvuda može naslutiti, niknuvši na posve originalan način iz mitskih regija slavenske pra-prošlosti.“ (Manojlović, 2014: 365)

Tako Manojlović detaljnije opisuje autoričine *Priče iz davnine* ističući najviše njezine misli i osjećaje kroz bajku *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica* gdje ističe kako je strahote staroslavenskoga mitskoga prasnijeta pobijedilo kršćanstvo zahvaljujući dječjim čistim i jednostavnim dušama (Manojlović, 2014: 379). Također, ističe još neke autoričine bajke: *Lutalica Toporko i devet županovih sinova*, *Kako je Potjeh tražio istinu*, *Ribar Palunko*

¹² Profesor emeritus opće povijesti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, te predsjednik tadašnje JAZU-a od 1924. do 1933. godine.

¹³ Istaknuti filozof, profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, te predsjednik JAZU-a od 1933. do 1941. godine.

i njegova žena, Regoč te Šuma Striborova. Sve u svemu, Manojlović je naumio, kada je pisao zahtjev za nominaciju, istaknuti autoričino umijeće stvaranja koje se temeljilo na ljepoti prirode, odnosa čovjeka i prirode, majčinoj ljubavi, domoljublju, dječjoj dobroti, kršćanstvu i još mnogo ostalih načela. Isto tako navodi da je autoričino stvaranje potaknuto njezinim mislima i vizijama srca polazeći od uloge u obitelji, dakle majčinstva i uloge supruge. U takvim okolnostima nastao je bajkoviti svijet koji je, kako Manojlović dalje ističe,

„prožet epskom veličanstvenošću koja njezinu aktualnome pjesničkome proizvodu u ruhu bajke daruje nadasve čarobno obličje ustegnute izvrsnosti kao tek u malo projicirani odraz dramatičnosti realnoga svijeta“ (Manojlović, 2014: 390-391).

U sljedećem zahtjevu za nominaciju 1935. godine, uz dokumentaciju iz prošloga, Gavro Manojlović u prilog Švedskoj akademiji znanosti šalje brošuru *Hrvatska spisateljica bajki Ivana Brlić-Mažuranić* objavljenu u Zagrebu. Navodi kako se iz brošure može zaključiti veliki uspjeh i dugotrajan utjecaj autorice ne samo u hrvatskoj jezičnoj sredini, već i šire. Nakon objavljivanja brošure autoričina popularnost je porasla, te zbog toga Manojlović prilaže dodatak brošuri iz koje je jasno vidljivo da su u međuvremenu objavljena još dva prijevoda *Priča iz davnine*, i to na slovačkome i njemačkome jeziku. Također napominje kako su *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* dramatizirane i uspješno izvedene u Nacionalnome kazalištu u Zagrebu, te na češkom jeziku u Pragu. Poslije svega, Manojlović ističe kako je 1931. godine također slao preporuku za nominaciju Ivane Brlić-Mažuranić, te da je autoričino djelo od trajne vrijednosti za svjetsku književnost koje se može „ravnopravno staviti uz bok“ ostalim najvećim književnim djelima. Konačno napominje kako je vrijedno spomenuti da niti jedan slavenski pisac do tada nije postao dobitnikom Nobelove nagrade što je još jedan dodatan razlog da se Ivani Brlić-Mažuranić dodijeli Nobelova nagrada za književnost (Manojlović 2014: 393-397).

Godine 1937. Gavro Manojlović iznova šalje zahtjev za nominaciju zajedno s Albertom Bazalom. Ovaj put prilaže 20 priloga: jedan primjerak trećega hrvatskoga originalnoga izdanja *Priča iz davnine*, tri primjerka monografije na njemačkom i ruskom jeziku – *Hrvatska spisateljica bajki Ivana Brlić-Mažuranić*, jedan prijevod domaće kritike profesora Vase Stajića iz srpske književne revije *Letopis Matice Srpske*, jedan prijevod kritike Ivana Lukascha u pariškom časopisu na ruskome jeziku *Vozrođenje*, jedan primjerak autoričinih *Slika*, jedan primjerak *Knjige omladini*, po jedan primjerak *Iz arhiva obitelji Brlić*

I., II., i III., jedan primjerak teksta *Mir u duši*, jedan primjerak svečanoga broja časopisa *Posavska štampa* u spomen 25-godišnjeg spisateljskoga jubileja autorice, jedan primjerak jubilejnoga broja književne revije *Hrvatska revija* također u spomen 25-godišnjega spisateljskoga jubileja Ivane Brlić-Mažuranić, te prilaže i prijevode *Priča iz davnina* na engleski, češki, danski, švedski, ruski, slovački i njemački jezik (Bazala, Manojlović, 2014: 403-407). Manojlović i Bazala zajedno ističu čast ponovnog podnošenja zahtjeva za nominaciju jer je od zadnjeg zahtjeva, kako navode, djelo Ivane Brlić-Mažuranić poraslo u „opsegu i raznolikosti“, a pogotovo njezino umjetničko ime u domaćoj i stranoj književnoj i znanstvenoj kritici (Bazala, Manojlović, 2014: 401). Zatim, osim književnih djela autorice, potpisnici zahtjeva navode i njezine aktivnosti nevezane za književno područje. Ističu autoričin rad u dobrotvornim i društveno korisnim udruženjima i institucijama gdje je niz godina bila predsjednica *Udruženja za pomoć ženama* i društva *Crvenoga križa*. S obzirom da je bila aktivna u doba Prvog svjetskog rata, nagrađena je Medaljom Crvenoga križa. Također spominju važnost i cijenjenost autorice u vlastitoj zemlji i to dokazuju činjenicom da je povodom njezina 60. rođendana Nacionalno kazalište organiziralo svečanu večer. U sklopu večeri je postavljena dramatizacija njezina dječjega romana *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića*, a tom prigodom je postala, navode Manojlović i Bazala: Komandir jugoslavenskoga reda Sv. Save, Oficir francuskoga reda „la Palme“ i počasni član P.E.N.-kluba (Bazala, Manojlović, 2014: 407). Također navode neke od engleskih i švedskih časopisa koji objavljuju kritike *Priča iz davnina*, ali ističu kako su sve kritike jednoglasno pozitivne i većinom pohvalne. Hvale ovdje ne prestaju, nego se nastavljaju navodima da bajke imaju „nešto od Tolstojeva kršćanskoga morala [...] ali bolje nego kod njega jer nema nikakve nameljive tendencioznosti.“ (ibid: 409). Na kraju zahtjeva ističu da bajke *Priče iz davnina* nisu zbirka ili prerada već postojećih narodnih bajki, nego je to potpuno samostalno i originalno književno djelo oblikovano na temelju staroslavenske mitologije (Bazala, Manojlović, 2014: 409). Također imaju potrebu iznova napomenuti da niti jednom južnoslavenskome piscu do tada nije pripala čast postati dobitnikom Nobelove nagrade, te da se djelo ravnopravno može staviti uz bok najvećim djelima svjetske književnosti (Bazala, Manojlović, 2014: 409-411).

Zadnji zahtjev za nominaciju iz 1938. godine započinje podsjetnikom na prošli zahtjev iz 1937. godine. U ovom zahtjevu, kao i u prošlom, navode svoje mišljenje *Priče iz davnine* ulaze u najbolja djela svjetske književnosti. Ističu novo autoričino književno djelo,

odnosno povijesnu pripovijest *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata*, koje je, prema potpisnicima zahtjeva, kod strane publike izazvalo najveće oduševljenje, a kod kritičara uzvišene pohvale. Sve kritike i novine ocijenile su ovo djelo izvrsnim i izvanrednim. Stoga Manojlović ističe svoju kritiku objavljenu u novinama *Novostikoju* prilaže u zahtjevu. Uz to, potpisnici zahtjeva prilažu svih 20 priloga iz prošloga zahtjeva uz jedan originalni primjerak *Jaše Dalmatina, potkralja Gudžerata* te nekoliko domaćih kritika. Potom, iznova navode bajke *Priče iz davnine* kao „dragulj najčišćih voda“ (Bazala, Manojlović, 2014: 419), te napominju prijevode iz prošlog zahtjeva. Također upozoravaju na prva dva zahtjeva Gavre Manojlovića, kao i na treći, odnosno prošli zahtjev i sve njihove priloge. Veliku važnost Ivani Brlić-Mažuranić pridodali su činjenici da ju je najviša znanstvena institucija Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 9. svibnja 1937. godine imenovala svojim članom čime je ujedno postala i prva žena u Jugoslaviji koja je postala članom ove Akademije. Također navode činjenicu da je u sjevernim zemljama autorica prozvana *Hrvatskim Andersenom*, a neki je uspoređuju s Tolstojem što je već napomenuto u prošlom zahtjevu. Nadalje ponavljaju već ispisane riječi, da su *Priče iz davnine* od trajnog značaja za svjetsku književnost, da bajke nisu zbirka ili prerada već postojećih, nego su originalno i samostalno djelo oblikovano na temelju staroslavenske mitologije, te da još niti jedan južnoslavenski pisac nije dobio ovu prestižnu nagradu (Bazala, Manojlović, 2014: 415-423).

Nakon svega navedenoga može se zaključiti kako su Gavro Manojlović i Albert Bazala zaista bili uporni u ispunjavanju cilja, ali očito Švedska akademija znanosti nije dokučila tu istinsku umjetnost koju je Ivana Brlić-Mažuranić uistinu i posjedovala. Ovi zahtjevi nam ujedno dokazuju da je Ivana Brlić-Mažuranić doista bila drugačija od ostalih naših književnika, kao što navode Matoš, Šimić i Donadini. Svojim djelima obogatila je hrvatsku književnost, tim jedinstvenim i originalnim idejama koje se uistinu mogu mjeriti s ostalim velikim djelima svjetske književnosti. Na kraju, možemo biti zahvalni ovim sveučilišnim profesorima na iznimnom trudu i volji, a hrvatski narod može biti ponosan što je imao veliku spisateljicu, Ivanu Brlić-Mažuranić, vrijednu Nobelove nagrade za književnost, a to nam dokazuju ova četiri zahtjeva za nominaciju.

5.3. KANONIZACIJSKA RECEPCIJA U KONTEKSTU ŽENSKOGA AUTORSTVA

Uvrštavanje opusa Ivane Brlić-Mažuranić u kanonske preglede i književno-povijesne studije, te time i prihvaćanje njezine književnosti u kanon hrvatske književnosti, događa se već od prvih književno-povijesnih zahvata. Poseban segment recepcije, međutim, odnosi se na tumačenje i čitanje autoričina opusa u kontekstu ženskoga stvaralaštva te zasebne književno-povijesne i književno-teorijske recepcijske strategije koja na poseban način usmjerava pozornost na književnost autorica.

Dunja Detoni Dujmić u tekstu *Tko opseže svijet?* pojašnjava ulogu mitologije i njezine veze s autoričnim djelima. Navodi kako autorica polazeći od tradicije, koja se preklapa preko temeljnih mitskih i bajkovitih sastavnica, uspijeva preoblikovati zbilju. Dakle, čudo i zbilja susreću se i isprepliću u njezinim djelima, pa tako Detoni Dujmić navodi kako je Ivana Brlić-Mažuranić „posebno mjesto dala mitskom intertekstu“ (Detoni Dujmić, 1998: 169). Odnos autoričina temeljnoga teksta i mitskoga teksta prilično je vidljiv u autoričnim djelima. Tako Detoni Dujmić etiketira autoričine bajke „odgovornima“. Naime, bajka je u prvotnom smislu „lišena odgovornosti prema zbilji“ (Lager, prema Detoni Dujmić, 1998: 170), ali kod Ivane Brlić-Mažuranić bajke nisu lišene odgovornosti upravo zbog toga postojanja zbilje. Dakle, u autoričinoj prozi čuda nisu nikako isključena, naprotiv, ona mogu biti dobra ili zla. To su uglavnom mitski likovi živih bića (vile, div, žena-guja, polubogovi, vragovi) podrijetlom iz usmene predaje, ali mogu biti i u obliku sunca, stabla, vatre itd. S druge strane, ako postoji zbilja, postoje i likovi ljudske psiho-fizičke strukture (Detoni Dujmić, 1998: 170). Oni su na putu prema sazrijevanju na kojem ih smjelo pokušavaju spriječiti spomenuti mitski likovi. Kao što je već rečeno, u autoričnim bajkama postoje likovi podrijetlom iz usmene predaje (vile, božići, vragovi itd.), ali postoje i oni „floristični“. Primjerice, motiv stabla koje u autoričnim djelima predstavlja simbol rasta, preporoda (npr. župančići se rađaju iz javora, Lutonjica iz klena), simbol predaka i doma (*Kako je Potjeh tražio istinu*), simbol sveopćega života, svijeta (Stribor). Autorica motiv stabla isprepliće kroz razne oblike, primjerice triješće u kojemu obitavaju „Domaći“, a šuma predstavlja labirint u kojem zbiljski likovi traže put prema domu, ali i sazrijevanju. Nadalje, autorica uvodi i motiv sunca kao simbol životne energije, te spoj neba i zemlje. Također se idealizira kao oganj koji čuva dom, dok vatra predstavlja simbol čovjekova nagona u zbilji, a s druge strane kao mitski motiv

predstavlja prijeteće zlo koje narušava cilj zbiljskih likova. Također postoje i lik zmije koji je s jedne strane simbol privlačnosti grijeha (žena-guja u *Šumi Striborovoj*), a s druge strane predstavlja pravednu neman (čudesna zmija koja pomaže Palunkovoj ženi) (Detoni Dujmić, 1998: 181-182). Dakle, likovi su nadnaravna bića, ali i naravna bića koja ponekad preuzimaju mitske osobine da bi mogli svladati zbilju. Autoričini likovi nikako nisu suvremeni otuđeni intelektualci, nego polumitski sustvaratelji zbilje. Prema Detoni Dujmić, zbiljski se likovi u njezinim pričama susreću s mitskim likovima kako bi od njih crpili energiju, ali se nikada s njima ne izjednačuju, već uz pomoću male količine mitske snage uspijevaju pobijediti svakidašnje zlo. U središtu rješavanja kaosa jest način na koji su likovi stekli mitsko iskustvo te način na koje ono funkcionira u osvajanju zbilje. No, poanta njezinih likova jest u tome da sami moraju pronaći ljudski put prema dobru koji je naznačen u „zakonima srca“ (Detoni Dujmić, 1998: 184-185). Dakle, sve ovo upućuje na vrlo zanimljiv i skladan spoj zbilje i čuda u autoričinih djelima. No, način na koji Ivana Brlić-Mažuranić spaja ove nespojivosti jest, prema Detoni Dujmić, fabulativni plan u koji autorica obavezno stavlja putovanje koje spaja zbilju i čudo, sve događaje i likove. Dakle, tajna je u konstrukciji cijeloga zbivanja, toku i povezanosti događaja (Detoni Dujmić, 1998: 173). Najbolji je primjer dječji roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapićau* kojemu glavni lik odlazi na putovanje na kojemu se događaju dobre i loše stvari. Nailazi na zlo koje on, kao junak romana, mora riješiti da bi bajka završila sretnim krajem. U većini autoričinih djela, glavni likovi su nostalgичni putnici čiji je odlazak i lutanje potaknuto nepravdom ili pak radoznalošću. Putovanje, dakle, predstavlja simbol odlaska iz djetinjstva u svijet odraslih, stoga likovi putuju ka smjeru odrastanja i sazrijevanja, a to se prožima u gotovo svim autoričinih djelima (Detoni Dujmić, 1998: 171). U *Pričama iz davnine* također se proteže putovanje kao simbol sazrijevanja i odrastanja. Tako Potjeh u svom putovanju traži istinu koju na kraju saznaje, a time i sazrijeva; Palunko putuje do blaga, a spašava ga njegova žena; Kosjenka putuje na uhu diva Regoča; majka u *Šumi Striborovoj* spašava sina prolazeći začaranom šumom; Jaglenac tražeći sestricu Rutvicu prolazi kroz Kitež-planinu, a istovremeno knežević Relja putuje tražeći svoju djedovinu; Lutonjica Toporko putujući traži svoju braću; Neva Nevičica je na svom putu prema mladoženji; a Jagor bježi ka svome domu. U svim ovim bajkama se proteže načelo inicijacije kroz putovanje gdje likovi putuju začaranim šumama, jedre morima, prolaze podmorjem ili putuju kroz oblake. Tako Detoni Dujmić navodi da svi zbiljski autoričini likovi zapravo posjeduju osobine koje je Ivana Brlić-Mažuranić prvotno dala Hlapiću: maleni, veseli, hrabri, mudri i dobri (Detoni

Dujmić, 1998: 173-174).No, da bi ih ostvarili, morali su proći kroz mitsku okrutnost, ili ih čak sami izazvati da bi se sretno vratili s putovanja. I tu je postojano načelo mitske opstojnosti koje jeusko vezano uz motive borbe života i smrti, stoga autorica rabi dvije ljudske esencije: starost inače bliska smrti u kojoj je sažeto iskustvo i mudrost, te djetinjstvo bliska rođenju u kojoj se ističe jedinstvo nedužnosti. Načelo mitske opstojnosti često je vezano uz majčinsko darivanje života, odnosno uz načelo plodnosti i životne obnove. Ono je uvijek podvrgnuto raznim neprilikama i iskušenjima, ali uvijek vodi do pobjede dobra nad zlim (Detoni Dujmić, 1998: 174).Tako je ženski mitologem suprotstavljen onom muškom junačko-osvajačkom načelu, no autorica u načelo materinske osjećajnosti uvodi moć ženske intuicije i razboritosti čime izjednačava muške i ženske uspjehe u bajkama. Dakle, Ivana Brlić-Mažuranić muške likove etiketira kao junačke, stoga im ne pridaje sposobnost razdvajanja bajke od zbilje, nego to prepušta ženskim likovima. Detoni Dujmić navodi primjer Palunkove žarke želje za blagom do kojega realno ne može doći, pa ga zbog toga mora spašavati žena koja ispašta i zbog njega snosi posljedice - izgubi dijete i onijemi. Tek kada ženski lik uspostavi ponovno ravnotežu između bajke, odnosno čuda i zbilje, onda se priča vraća u sretni završetak, pa tako Palunkova žena nađe dijete i povrati joj se govor (Detoni Dujmić, 1998: 174-176). Nadalje, mitološki intertekst je vidljiv i na jezičko-stilskoj razini: epiteti, bajkoviti počeci, hiperbole, oksimoron, kontrasti, pitalice, zagonetske, ritmična i rimovana proza, funkcionalna pripovijedna ponavljanja, magijske riječi i sintagme, magijski brojevi itd., a vidljiv je i na leksičkoj razini: arhaizmi, likalizmi, deminutivi, razni glagolski oblici itd. (Detoni Dujmić, 1998: 177). Kako je već prije spomenuto autoričino načelo vizualizacije, priložitcu još riječi Dunje Detoni Dujmić koja navodi da su autoričine

„priče artifičijelni mozaici magijskog prostora u kojemu hući prapočetna priroda, no uz pomoć vizualnosti nazočna je i jednostavna ljudska želja da se ta sirovita sila prepozna i svlada.“ (Detoni Dujmić, 1998: 179)

Poslije mitološkog aspekta autoričinih djela važno je naglasiti i onaj suprotni, kršćanski aspekt. Dunja Detoni Dujmić navodi da se iza mitoloških i poganskih dijelova krije jak utjecaj kršćanske etike koja je ponekad prisutna izravno, a ponekad u simbolima. Primjerice, Hlapićeva izjava o Božjoj providnosti, Gitin ožiljak u obliku križa koji je vraća kući, raspelo koje pada sa zida kada sin otjera majku iz kuće (*Šuma Striborova*), Rutvičin križić i jezerce s crkvicom, te svijeća umjesto mača u Reljinim rukama. Stoga navedeno

upućuje na zaključak da se mitološko-poganski i kršćanski motivi preklapaju i tako stvaraju ravnotežu između čuda i zbilje (Detoni Dujmić, 1998: 182).

Lidija Dujć u svome djelu *Ženskom stranom hrvatske književnosti* pozornost obraća na tzv. autoričinu gradaciju pisanja. Već je spominjano kako je dnevnik započela pisati oko četrnaeste godine svoga života, na poticaj Frana Mažuranića. Njezina želja za pisanjem očito je bila velika, kao što je bila i želja biti književnicom:

„Bože, ako nije grieh takova šta moliti, daj mi dar za pisanje knjigah! To je put do slave, a Tvoje diete je slavohlepno, ne da bude oholo, već da bude – slavno! ono i domovina (Mažuranić, prema Dujć, 2011: 39).

S obzirom da je Ivana Brlić-Mažuranić bila svjesna svojega podrijetla, znala je da njezino pisanje mora biti u funkciji slavljenja domovine, pa tako u svom dnevniku piše: „neprestano mi je na pameti da dosle nisam ništa drugo nego kćerka zaslužne obitelji“ (Mažuranić, prema Dujć, 2011: 40). I tako ideal žene pronalazi u liku svoje majke: „Moj ideal ženske je moja majka; ta dobrotu, ta požrtavnost. Bog ju dugo, dugo poživio!“ (Mažuranić, 2010: 6). No, pisanjem svoga dnevnika, Ivana Brlić-Mažuranić otvara prostor u kojem zapisuje svoja sanjarenja, ljepote prirode, strahove, želje, razmišljanja, putne bilješke, književne kritike, kraće proze i zapravo sve ono što je dotiče i time se udaljava od sebi postavljenoga ženskoga ideala – majke (Dujć, 2011: 40). Iako je Ivana Brlić-Mažuranić odgajana u domoljubnome duhu kojeg je i sama voljela i poštivala, ipak u njezinom djevojačkom dnevniku prevladava ono „djevojačko“. Ona se svom dnevniku obraća, komunicira s njim gdje mu naređuje da „šuti“, sažalijeva ga jer su njezini zapisi dosadni, zahvaljuje mu na pažljivom slušanju, komentira vlastito pisanje i smatra ga „bedastim“ (Dujć, 2011: 40). Očito je autorica provela mnogo vremena razmišljajući o vlastitom pisanju čim zapisuje pretpostavke što bi drugi o njemu rekli: „nezdrav sentimentalizam“, „plod nerada“, „djevojački smiešni romantizam“ itd. (Mažuranić, prema Dujć, 2011: 40). Svjesna je da piše djevojački, a smatra kako se od nje očekuje da piše „mažuranićevski“. Pa i sama navodi da „takovo krasno, sveto ime nezasluženo nosim“ (Mažuranić, prema Dujć, 2011: 40). Stoga, unutar Ivane Brlić-Mažuranić postoji kaos – s jedne dječje strane zanima ju samo dar i slava: „Bože, [...], daj mi dar za pisanje knjigah! To je put do slave“ (Mažuranić, prema

Dujić, 2011: 39), a s druge strane, svjesna krvi Mažuranićeve, ispravlja svoje zanimanje u domoljublje i bogoljublje (Dujić, 2011: 41).

Vrlo zanimljivu teoriju toga literarnoga sukoba kod Ivane Brlić-Mažuranić donosi Sanja Lovrenčić u tekstu *Žrtvovanje čarolije ili djelo Ivane Brlić-Mažuranić u svjetlu feminističke književne kritike*. Lovrenčić navodi tri najvažnija autoričina ideala: ljubav prema domovini, osjećaj za bližnjega i ljubav prema ljepoti. Navodi da su ova tri ideala zapravo u sukobu s ograničenjima iz autoričina stvarnoga svijeta. Sukob se uvelike odražavao na autoričino književno djelovanje, pa ga Lovrenčić naziva „srazom umjetničkoga ideala i patrijarhalne stvarnosti“ (Lovrenčić, 2013: 71). Ivana Brlić-Mažuranić odrasla je u razdoblju kada je prevladavala patrijarhalnost, što se vidi iz autoričinog naučenoga svjetonazora. Odgojena je u uvjerenju da je žensko stvaralaštvo pogrešno, pa Lovrenčić piše kako „s otklonom i ironijom“ gleda na sufražetkinje koje susreće u Ženevi gdje neko vrijeme boravi s bratom Želimirom Mažuranićem, ali se pomalo i divi njihovoj upornosti (Lovrenčić, 2013: 72). No, očito je takvo stajalište u njoj napravilo sukob između onoga što želi i onoga što mora. Već je spomenuta autoričina strast za pisanjem koju je kao djevojka ispunjavala pisanjem dnevnika. Njezini se zapisi miješaju između književnih i intimnih među kojima postoji jasna granica. Onaj intimni je prikaz unutarnjega svijeta autorice koji nema granice ludosti i sreće, a ovaj prvi je pokušaj da stvarni život pretoči u književni rad (Lovrenčić, 2013: 72). Svjesna da se žensko pisanje u to doba ne prihvaća, Ivana Brlić-Mažuranić ne odustaje. Ali ipak s dozom opreznosti progovara o svome dnevniku pa, prema Lovrenčić, pronalazi alibi za njegovo pisanje kada kaže da ga počinje pisati na nagovor Frana Mažuranića. Izgovor za pisanje pronalazi i kada kao četrdesetdvoгодиšnjakinja u Autobiografiji govori da je s ozbiljnim pisanjem započela jer se s vremenom zapravo sretno spojila želja za pisanjem i majčinstvo:

„Kad je počela dorašćivati četica moje djece i kad se je u njih pojavila običajna u to doba želja za čitanjem – učinilo mi se ujedanput da sam našla točku, gdje se moja želja za pisanjem izmiruje s mojim shvaćanjem dužnosti. Moja djeca žele čitati – koja radost za mene da i na tom polju budem njihovim provodičem, da im otvorim vrata k onom bajnom šarolikom svijetu u koji svako dijete stupa s prvim čitanjem – da njihove bistre i ljubopitne očice svrnem na one strane života koje želim da najprije uoče i da ih nikada s vida ne izgube. Kako da se takav posao ne slaže sa mojim dužnostima?!“ (Brlić-Mažuranić, 1997: 299)

Nije ni čudno što traži izgovore za pisanje, jer je zabrana ženskoga pisanja u njezinom životu bila toliko izražena da i sama piše u dnevniku kako, nakon mnogo toga napisanoga „treba umrijeti da se ne bi osramotilo obitelj lošim primjerom ženskoga pisanja“ (Brlić-Mažuranić, prema Lovrenčić, 2013: 73). Uz to, majka joj je iznova ponavljala kako pisanje nije njezina dužnost, a mišljenje o tome već starije Ivane Brlić-Mažuranić pronalazimo u *Autobiografiji* kada piše:

„Moje me je razmišljanje rano dovelo do zaključka da se spisateljstvo ne slaže s dužnostima ženskim.

Ova borba među jakom željom za pisanjem i među ovim (ispravnim ili neispravnim) čuvstvom dužnosti, podvezivala je do pred petnaest godina sasvim moj javni spisateljski rad.“ (Brlić-Mažuranić, prema Lovrenčić, 2013: 73)

No, autorica je vjerovala u sebe, očito, čim u dnevniku piše kako će pridonijeti sjaju imena Mažuranić, zvijezde na nebu, misleći na svoga djeda:

„Da, Vladimir Šumski! Bože! Kolikih snovah, kolikih slikah sjaja, kolikih snažnih, krepkih svježih mislih iz toga jedinoga imena. Da, ta isprva tamna krinka, sve svjetlija, svjetlija i slavnija, a kada ta krinka odpane, doprinijeti će samo sjaju onoga imena, one zvijezde na našem nebu!“ (Mažuranić, prema Lovrenčić, 2013: 73)

Zanimljivo je kako je autoričin pseudonim (Vladimir Šumski) muškoga roda. Uz to, uzima očevo ime, a pseudonim smatra krinkom koja će jednoga dana pasti i obasjati slavno Mažuranićevsko ime. I to je i napravila - proslavila je domovinu svojim imenom. Današnji tekstovi o autorici spominju visoku etičnost opusa, autoričino shvaćanje uloge majke, kršćanska uvjerenja, građanske vrijednosti, intelektualno okruženje (Lovrenčić, 2013: 72). A Lovrenčić nam donosi jedno posve drugo tumačenje, govoreći da je njezin mladenački dnevnik upravo korijen konflikta koji nam pokazuje koliko je njezina kreativna izražajnost zapravo bila zakočena i suzdržavana (Lovrenčić, 2013: 72). Ovdje se Lovrenčić nadovezuje na psihoanalitičku teoriju bajke o Snjeguljici koja nam pomaže shvatiti ovu problematiku ženskoga književnoga stvaranja u patrijarhatu, koje pogađa i Ivanu Brlić-Mažuranić. Naime, Snjeguljica i maćeha su zapravo jedna osoba, ali su razdvojene različitim idealima i zadaćama. Postoje, dakle, dvije uloge koje žena spisateljica u 19. stoljeću može izabrati. Jedna je uloga Snjeguljice, koja podrazumijeva pitomost i prihvaćanje manjih formi i malih žanrova – prema Lovrenčić, dječja književnost, a s druge strane postoji uloga maćeha koja stoji ispred ogledala ograničena u svom djelovanju, a od drugih ljudi shvaćena kao luđakinja,

izopačena žena, i kao takva doživljava krah (Lovrenčić, 2013: 74-75). Koju od ove dvije opcije uzima Ivana Brlić-Mažuranić? Prvih godina braka niti jednu, čak joj i suprug Vatroslav Brlić brani da čita jer je to opasno za njezine osjetljive živce. Stoga autorica u prvim godinama braka ozbiljno doživljava svoju ulogu majke i supruge, te ni ne pomišlja na pisanje. To joj svakako teško pada, što se vidi iz njezinih pisama upućena roditeljima. No ipak, malo kasnije Ivana Brlić-Mažuranić se postupno odlučuje na pisanje koje započinje kraćim, prigodnim tekstovima. Vatroslav Brlić je u tome podržava i tako postaje autoričin glavni junak u razbijanju kočnice patrijarhalnosti. Podršku joj pruža i pri objavljivanju autoričine prve knjige *Valjani i nevaljani* koja izlazi o njihovom obiteljskom trošku. Doduše, knjiga je proizašla iz autoričine potpune uloge Snjeguljice, ali to je ipak bio prvi korak ka književnom svijetu. Poslije druge knjige *Škola i praznici* autorica se potpuno oslobodila te se prihvaća ozbiljnijeg pisanja. Tako nastaju *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* čije, još uvijek nepotpuno, odobravanje dobiva od majke koja joj kao božićni dar šalje pisaći stol (Lovrenčić, 2013: 75).

Posebnu je pažnju Sanja Lovrenčić pridala ženskim likovima u autoričnim djelima. Hlapićeva Gita je „kao sve djevojčice“, ili je umorna ili je gladna ili je nešto treće, a Hlapiću je bilo teško s njom. No s druge strane, Gita je Hlapićeva ravnoteža kako on ne bi bio previše pravocrtan. Ona je vrckava i vesela, bez brige i pameti, dok je Hlapić taj koji se brine za preživljavanje. Ali mu autorica ne daje posve tu ulogu, jer i Gita se na svoj jedinstven način snalazi za hranu (cirkuska predstava), gdje pokazuje Hlapiću da ne mora sve biti pravocrtno te da postoji i drugačiji način rješavanja problema. Takvo tumačenje nam pokazuje da je Gita očito projekcija autoričinih težnji i ideala, jer njezinim likom uvodi čaroliju u ovaj dječji roman koja ipak prestaje kada se Gita vraća u svoj dom, u patrijarhalne okvire (Lovrenčić, 2013: 76). Patrijarhalni okviri su prisutni i u *Šumi Striborovoj* gdje mило djevojčice pripada razdoblju nevinosti, žena-guja seksualno aktivnom životu, a starica onom preostalom vremenu. I upravo će ta starica izbaviti svoga sina od čarolije čija starost predstavlja mudrost, a žena-guja, kreatorica priče, je prevrtljiva i opasna te širi iracionalnu privlačnost i očaranost. Čarolija nestaje djelovanjem starice koja je ispunila one ženske dužnosti, te bajka završava uspostavljanjem tradicionalnoga poretka, muškarac u sredini, a pored njega starica i mlada djevojka (Lovrenčić, 2013: 77). Iako je Ivana Brlić-Mažuranić možda težila da ono „zmijsko“, ona uloga Snjeguljičine maćeha prevlada u njezinom stvaralaštvu, ona se toga boji te se vraća klasičnome tradicionalno – patrijarhalnom kraju bez čarolije.

Stoga, Lovrenčić zaključuje da u autoričnim *Pričama iz davnine* prevladavaju muški likovi, a ženskim likovima je uglavnom dodijeljena pasivnost, osim u priči o Nevi Nevičici, jedinoj djevojčici koja ima vlastitu priču, ali opet njezino ime nije stavljeno prvo u naslovu bajke (*Sunce djever i Neva Nevičica*). Također, izostaju likovi majki - ako postoje, imaju lik starice - što možda pokazuje autoričine osjećaje da se ne može osloniti na svoju vlastitu majku ili pak pokazuje izraz nedostajanja ženske umjetničke tradicije na koju bi se autorica mogla nadovezati, ili pak može biti riječ o problematičnom odnosu prema ženskoj (vlastitoj) seksualnosti. Ovu zadnju teoriju mogu potvrditi njezina pisma majci u periodima autoričinih trudnoća i porođaja (Lovrenčić, 2013: 78).Bilo kako bilo, činjenica je da muški likovi prednjače, a ženski su likovi uglavnom povezani s čarolijom (žena-guja, Palunkova žena pregovara sa silama prirode, Mokoš, vile zatočenice, vila Kosjenka itd.) Dok u priči o Lutonjici Toporku autorica magičnu moć daje djedu Neumijku, u priči o ribaru Palunku njegova žena ima veliku ulogu. Ona je protagonistica priče, za razliku od Rutvice ili Neve Nevičice. Kao i u *Šumi Striborovoj*, žena obavlja svoje ženske dužnosti, bere lobodu i rađa sina, ali i spašava Palunka. U istoj priči nalazi se i lik Zore-djevojke bez koje Palunko također ne može, a ona mu ujedno i daje ženu na dar. Dakle, žene u ovoj priči postaju junakinje, a Lovrenčić postavlja pitanje zašto? – da bi spasile patrijarhalni poredak kojeg muški lik, Palunko, ne uspeva održati. Žena je na tom putu izbavljenja spremna na sve. Nepokolebljivo ide s ciljem da spasi patrijarhalnost. Kao što starica u *Šumi Striborovoj* odbija ponovno biti mlada, tako i Palunkova žena odbija obećanje da će dobiti natrag svoga sina.A kada se Palunko i žena vrate tom okviru patrijarhalnosti, oni sve zaboravljaju i nastavljaju svojim životom. Sve navedeno nam govori kako su muški likovi u *Pričama iz davnine* pomalo budalasti i nejunaci (npr. sin u *Šumi Striborovoj*, Relja kojemu Rutvica ukazuje na svijecu umjesto junačkog mača, spomenuti Palunko, Potjeh, Oleh ban itd.), dok su ženski likovi koji bezpogovorno obavljaju svoje ženske dužnosti, ali i rješavaju probleme (Lovrenčić, 2013: 78-81).No opet postoji ravnoteža između likova, pa Lovrenčić piše o ravnoteži:

„neadekvatni muški likovi i manje ili više opasna ženska energija koja im pomaže da sazriju – da bi uopće mogli zauzeti svoje mjesto ili ostati na njemu – i zatim nestaje u šutnji, zaboravu ili dubini zemlje“ (Lovrenčić, 2013: 81)

Zato Sanja Lovrenčić postavlja pitanje zbog čega se Ivana Brlić-Mažuranić poslužila slavenskom mitologijom u *Pričama iz davnine*? A mogući odgovor na pitanje leži u teoriji da

je u slavenskoj mitologiji pronašla motive i likove u koje može ubaciti prikrivenu žensku energiju. Ta je energija uvelike utjecala na muške likove s obzirom da im je autorica dala patrijarhalnu ulogu dosta nepovjerljivo. Ali jedno je sigurno, sve njezine priče na kraju završe uspostavom tradicionalnih vrijednosti te se time nije potpuno mogla prepustiti ulozi Snjeguljičine maćehe (Lovrenčić, 2013: 76, 81).

Martina Perić u tekstu *Ivana, romani i djeca: pitanja identiteta i samoreprezentacije u dnevničkim i autobiografskim tekstovima Ivane Brlić-Mažuranić* donosi svoje tumačenje autoričine samoreprezentacije identiteta kroz tri aspekta, prvo onoga najintimnijega - dnevničkoga, drugoga obiteljskoga i trećega društvenoga, odnosno javnoga. Razdoblje pisanja dnevnika proteže se od autoričine četrnaeste do sedamnaeste godine. U tadašnje vrijeme, pisanje dnevnika je bilo dosta popularno, vjerojatno zbog činjenice da je žensko pisanje bilo osporavano, pa su tako djevojke svoju žar za pisanjem ispunjavale upravo pisanjem dnevnika gdje su oblikovale svoje identitete i izražavale svoje misli i osjećaje. Tim stazama pošla je i Ivana Brlić-Mažuranić čiji dnevnik predstavlja intimni svijet i zaštićeni prostor njezine samoanalize i samoostvarenja (Perić, 2011: 115-116). No, da bi se razumio njezin identitet, važno je poći od autoričinoga obiteljskoga okruženja i odnosa između članova obitelji. Naravno da se ovdje radi o već spomenutom odnosu između Ivane Brlić-Mažuranić i njezinoga slavnoga djeda čiji su svjetonazori uvelike utjecali na razvijanje osobnosti autorice. Tu je uvijek prisutan strogi patrijarhalni duh koji nije dozvoljavao veću intimnu bliskost smatrajući je neprimjerenom. Veliku bliskost nije mogla ostvariti niti s majkom, stoga se njihov odnos temelji na ljubavi, divljenju i dubokom poštivanju. Prema tome, Ivani Brlić-Mažuranić uistinu ne preostaje ništa drugo nego svoje tajne povjeravati dnevniku (Perić, 2011: 116). Osim dnevniku, teme o kojima nije mogla razgovarati s majkom raspravlja sa svojom družbenicom Mariettom koja ostavlja jak dojam na autoričino emocionalno biće. No ipak, u kasnijem razdoblju autorica s majkom ostvaruje dublju povezanost te joj majka ostaje podrška i prijateljica cijeli život (Perić, 2011: 16). Iako je doba dnevnika tinejdžersko, senzibilno i maštovito, autorica oko nekih stvari progovara ozbiljnim tonom. Uvijek su tu prisutna maštarenja i slatke tinejdžerske ljubavi, ali postojala je ona ljubav koju autorica smatra i drži pravom – ljubav prema pisanju. Perić tvrdi kako Ivana Brlić-Mažuranić jasno razlikuje „ljubav“ od prave ljubavi. Pravu ljubav autorica izjednačava s umjetnošću, dok joj ona druga „ljubav“ nije interesantna budući da ne razumije društvene i kulturalne kodove

ženskoga i muškoga roda, te žensko-muških odnosa. Dakle, za nju postoji ideal ljubavi, ali u obliku pisanja koje predstavlja oblik cjelokupne njezine egzistencije. Ona se pisanjem izražava, oblikuje i analizira samu sebe (Perić, 2011: 117). Njezino se pisanje tijekom života razvija i od „utaživanja“ strasti za pisanjem dolazi do najvećih književnih ostvarenja. U početku pisanja prevladava autoričina nesigurnost koja se gubi spoznavanjem vlastitih talenata. Onda kreće velika želja za samoostvarenjem i većim djelovanjem: „Za sada znaj, mi je ideal nešto postati. Ma i po smrti. Nemarim. Ja moram nešto uz boga roditelje i domovinu ljubiti: ljubim slavu.“ (Mažuranić, prema Perić, 2011: 117). Autoričini prvi literarni pokušaji nastali su u njezinim dnevnicima. Osim njih, u dnevnicima su se mogla pronaći autoričina najintimnija razmišljanja, ali i događaji iz svakodnevnice. Zapisivala je kamo je odlazila, s kime se družila, kako se zabavljala na plesovima, zabavama, u šetnjama, kazališnim predstavama, a poseban dio dnevnika zauzimaju putopisne bilješke. Jedna putopisna bilješka nam otkriva dokaz o subjektivnoj interpretaciji unutar dnevnika. Dakle, u dnevnicima je uvijek prisutan dnevnički subjekt koji je ponekad sklon odmaknuti se od svojih očekivanja. Tako Ivana Brlić-Mažuranić u dnevniku zapisuje svoje osjećaje pri prvom posjetu moru. Ti osjećaji su vrlo razigrani i ushićeni, no autorica u *Autobiografiji* progovara da tih osjećaja zapravo nije bilo te da su oni takoreći izmišljeni, ne znajući zašto. Susret s morem je očito opis autoričine slike onoga što je željela osjećati, a ne stvarnoga dojma. No, Perić navodi da subjektivna interpretacija također postoji općenito i u autobiografijama s obzirom da su pisane na temelju sjećanja koja ponekad mogu biti nepouzdana. Stoga, razne kontradiktornosti u autoričnim dnevničkim i autobiografskim samoreprezentacijama ukazuju na procesualnost, konstruiranost i otvorenost kategorije identiteta (Perić, 2011: 118). Glavna razlika između dnevnika i autobiografije jest u vremenskim razmacima. Dnevnik se piše kontinuirano gdje su moguće razne varijacije, a autobiografija je retrospektivan žanr u kojem autor pripovijeda o vlastitom životu (Perić, 2011: 119, 115). Zanimljivo je kod autoričinih dnevnika i autobiografije što posjeduju identične temeljne točke samooblikovanja i samoreprezentacije identiteta. Dakle, prvenstveno utjecaj okoline i djedove ličnosti, te spominje ideale koji više nisu oni mladenački, nego intelektualci poput biskupa Strossmayera i književnika Franje Markovića. S obzirom da je iz je autobiografije isključen intimni svijet, koji nadasve nije ni primjeren za ovaj žanr posvećen javnosti, možemo reći da je tekst usmjeren na rangiranje Ivane Brlić-Mažuranić unutar društva (Perić, 2011: 119). Važna sastavnica njezina identiteta koja se također proteže kroz dnevnik i autobiografiju jest osjećaj domoljublja. Autorica

naglašava taj osjećaj kao prvi njezin svjesni osjećaj koji je odigrao jednu od najvažnijih uloga u njezinom oblikovanju ličnosti. Sve u svemu, ona autobiografiju piše vrlo skromno i umjereno:

„Moja su dosadašnja književna djela malobrojna, a sadržajem i objemom skromna – moj vanjski život pak je protekao mirno, ne izlazeći gotovo nikada iz okvira moje prve i druge obitelji. Ova autobiografija može dakle samo da bude ispovijest o razvitku jednog misaonog i osjetljivog bića, nipošto pako zanimljiva povijest života istaknuta pisca.“ (Brlić-Mažuranić, prema Perić, 2011: 119)

Ovdje se mogu nadovezati na tumačenje Sanje Lovrenčić koja tvrdi da je upravo taj „okvir“ njezine prve i druge obitelji bio kočnica njezinom umjetničkom stvaralaštvu. To se očituje u rascjepu između željom za pisanjem i dužnostima ženskim koje Perić također spominje u svojem tekstu. Dakle, i Lovrenčić i Perić se drže teze da je Ivana Brlić-Mažuranić u žanru dječje književnosti pronašla mogućnost, koju Lovrenčić naziva izgovorom, za pisanjem, pritom i samoostvarenjem, a da se ne naruši društvena norma (Perić, 2011: 119).

Konačno, autobiografija nam pokazuje da je u svom naumu autorica uspjela. Sretno je spojila pisanje i dužnosti ženske, a pritom je priznata kao književnica i od društva i obitelji, te kritike i publike općenito. Kroz autoričine dnevničke i autobiografske zapise oblikovao se njezin identitet. Postoji nekoliko sastavnica koju su sudjelovali u oblikovanju. Prvenstveno je to autoričina obitelj, kako Mažuranići, tako i Brlići te uža okolina. Potom utjecajni pojedinci u autoričinu životu (Strossmayer, Marković...), zatim autoričine ambicije i prvi književni pokušaji u dnevniku te realizirana postignuća na književnom području navedena u autobiografiji. Također postoji i svijet intime i osjećaja, te ljubav prema prirodi i domovini vrlo važni u oblikovanju autoričina identiteta. Sve u svemu, možemo zaključiti kako se na temelju ovih tekstova mogu iščitati jasne slike autoričina duhovna, emocionalnoga, intelektualnoga bića, ali pritom moramo imati na umu da autobiografsko i dnevničko ja prilikom pisanja mogu varirati i tako oblikovati samoreprezentativni identitet koji prema suvremenim teorijama može biti promijenjiv i otvoren, te biti podvojen između procesa konstrukcije i dekonstrukcije, odnosno subjektivne i objektivne interpretacije (Perić, 2011: 120).

S druge strane, Grakalić Plenković i Šepić smatraju da pisanje s pozicije romanopisca upućuje na ponovno tumačenje djetinjstva, te prema tome sjećanja predstavljaju dokaze (Grakalić Plenković i Šepić, 2015: 646). Ove autorice u svome tekstu *Dospijeće do pisanja* –

autobiografski tekstovi Ivane Brlić-Mažuranić i Povijest mog života George Sand pojašnjavaju važnost pisanja autobiografije kao povijest duhovnog i intelektualnoga razvoja, nama u ovome radu važne, Ivane Brlić-Mažuranić. Također ističu važnost cjelokupnog tzv. „razdoblja predpisanja“ Ivane Brlić-Mažuranić za koje smatra da je imalo veliku ulogu u oblikovanju autoričina književnoga stvaralaštva (Grakalić Plenković i Šepić, 2015: 644). Ovo razdoblje naravno pripada razdoblju pisanja dnevnika u kojemu Ivana Brlić-Mažuranić pronalazi prijatelja kojemu se može povjeriti. Dnevnik je važan korak prema daljnjem autoričinom književnom razvijanju jer upravo pisanjem njega utiče na svoju žar za pisanjem. Ivana Brlić-Mažuranić svoju ljubav prema pisanju spoznaje rano, tako već u dvanaestoj godini piše svoju prvu pjesmu *Zvijezdi moje domovine* prožetu, naravno, domoljubnim motivima, što nije čudno obzirom da je to bio prvi svjesni osjećaj nastao u roditeljskoj kući. S jedne strane, ona se kritički osvrće prema svojim prvim literarnim pokušajima, a s druge strane je vrlo ponosna na njih. S tim ponosom, ali i prisutnom nesigurnošću, Ivana Mažuranić nastoji „podvaliti“ jednu svoju pjesmu pod nazivom *Misao* u djedovu ostavštinu smatrajući kako će jednoga dana biti objavljena (Grakalić Plenković i Šepić, 2015: 648). Upravo ta riječ „misao“ bit će važna kada jednoga dana autoričina učiteljica zatraži od svojih učenika da u bilježnicu napišu primjere prosto proširenih rečenica. Jedini je zahtjev bio da rečenice ne budu iz udžbenika nego iz glave svakoga učenika. Nemaštovitost učeničkih rečenica navela je učiteljicu da izreče rečenicu koju će na našu autoricu ostaviti veliki trag, bitan za daljnji razvoj njezina književnoga svijeta: „Rečenica je riječima izražena misao. Misao obuhvaća svijet, dakle: rečenica obuhvaća svijet.“ (prema Lovrenčić, 2006: 54). Ovo je autoričin početak koji se nastavlja na pisanje dnevnika. Naravno da je u početku pisanja bilo kolebanja s obzirom na društvene norme koja navodi da takvo što ne priliči djevojci njezina društvena položaja (Grakalić Plenković i Šepić, 2015: 649). Ipak, njezina strast za pisanjem i proslavljanjem svoje domovine ne zaustavlja je. Koliko god su se kroz autoričine misli protezale sumnje i nesigurnosti u vlastiti talent, Ivana Brlić-Mažuranić nikada nije odustala od pera, strpljivo ga je čekala, i konačno nakon desetak godina braka, ne koristi ga više za pisanje pisama. Grakalić Plenković i Šepić pisanje dnevnika smatraju najboljom autoričinom odlukom jer dnevnik ili bilo koji drugi oblik pisanja predstavlja priliku da autorice otvaraju svoje misli, te pripovjedačkim tehnikama eksperimentiraju s mogućnostima koje im daje fikcija (Grakalić Plenković i Šepić, 2015: 650). Nakon razdoblja dnevnika odnosno, prema Grakalić Plenković i Šepić, „razdoblja predpisanja“, konačno dolazi razdoblje „dospijeha do

pisanja“. Poznato nam je da je njezin put „dospijeća do pisanja“, prožet obiteljskim obvezama supruge i majke koji se poslije sretno uklopio u autoričin književni svijet. Kada je „led probijen“, Ivana Brlić-Mažuranić ne prestaje pisati, ali još uvijek s istim osjećajem majčinstva i supružnosti koje stavlja uvijek na prvo mjesto (Grakalić Plenković i Šepić, 2015: 651-652).

Grakalić Plenković i Šepić smatraju da je put koji je Ivana Brlić – Mažuranić morala proći da bi došla do vlastite publike, bio prožet pokušajima, nedoumicama i hrabrošću, ali ipak je došao do vrhunca. Posvetila se književnosti u onom opsegu koliko joj je društvena norma to dopuštala, nikad ne zaboravljajući na svoju obitelj i ulogu unutar nje. Ali da nije bilo književnosti, Ivana Brlić-Mažuranić ne bi uspjela pronaći svoj identitet i samooblikovati ga svojim perom (Grakalić Plenković i Šepić, 2015: 652-653). Stoga je dnevnik i autobiografija Ivane Brlić-Mažuranić vrlo važan čimbenik pri razumijevanju toga puta prema „dospijeću do pisanja“.

6. AUTORIČINA BIOGRAFIJA U DOKUMENTARNOM KONTEKSTU

6.1. MLADENAŠTVO

Mladenaštvo Ivane Brlić-Mažuranić dijelom je zabilježeno u adolescentskom dnevniku. Dnevnički zapisi Ivane Mažuranić pod nazivom *Dobro jutro, svijete!* objavljeni su 2010. godine pod uredništvom Sanje Lovrenčić. Opsegom je nešto više od 150 stranica, a pisan je u razdoblju od 1888. godine do 1891. godine, od autoričine četrnaeste do osamnaeste godine. Dnevnički su zapisi podijeljeni u dva dijela: jedan od 7. srpnja 1888. godine do 15. svibnja 1889. godine, te drugi od 20. svibnja 1889. godine do 10. srpnja 1891. godine. Osim toga, sadrži autoričine putne bilješke i molitve. No, ovaj dnevnik nije posve klasičan dnevnik jedne adolescentice. Pitanje od kojega treba poći kada razmišljamo o dnevniku adolescentica jest – zašto adolescentica uopće ima potrebu pisati dnevnik? Prvi je razlog potreba za „ispovijedanjem“, pa tako Ivana Mažuranić piše: „Godi mi da se imam kome povjeriti.“ (Mažuranić, 2010: 59). A drugi, i vjerojatno važniji, jest zbog osjećaja važnosti. Naime, pišući dnevnik, adolescentica piše nešto svoje, nešto što je sama stvorila i nešto što je samo njezino, te se zbog toga osjeća važnom, ali i odraslom. Autoričin dnevnik sadrži one tipične

adolescentske teme o svakodnevnici, ljubavi i zaljubljenosti, te putovanja i razmišljanja, ali literarni zapisi. No, osim toga, dnevnik također posjeduje segment koji ga razlikuje od tipičnih adolescentskih dnevnika, pa time postaje neklasičan adolescentski dnevnik. Autorica ljubav doživljava kao strast za pisanjem dajući joj pritom novu dimenziju. Ona razlikuje ljubav između dvoje ljudi od one tzv. prave ljubavi – ljubavi prema pisanju. Tako osjećaj važnosti kojega je Ivana Mažuranić zadobila prilikom pisanja dnevnika s vremenom raste i teži isplovljavanju izvan dnevnika: „Za sada znaj, mi je ideal: nešto postati. Ma i po smrti. Nemarim. Ja moram nešto uz boga roditelje i domovinu ljubiti: ljubim slavu.“ (Mažuranić, 2010: 59-60). Dakle, pisanje dnevnika nije više dovoljno da autorica ispuni vlastiti osjećaj važnosti koji zbog toga prelazi u težnju ka slavi. Stoga, potreba za ispovijedanjem, osjećaj važnosti, ali i vrijednosti te utajivanje strasti za pisanjem savršeni su razlozi za autoričino otvaranje razdoblja mladenaštva, odnosno razdoblje dnevnika.

Autoričin je dnevnik netipičan djevojački dnevnik i iz drugih razloga. Dnevnik Ivane Mažuranić obiluje njezinim razmišljanjima koja nisu tipična za četrnaestogodišnjakinju. Ona progovara o osjećajima prema domovini, i sama spominjući kako je to prvi svjesni osjećaj koji je stekla. Tako se prvi njezin dnevnički zapis (7. srpnja 1888.) tiče upravo toga:

„Danas iduć ulicom sastanem velikoga župana Stipetića. Išao je s banom H. Kad god prodjem mimo toga čovjeka peku me poplati, oči mi se osuze, ruka nehotice sgrči. Žena! bies a ćeš načiniti! A učinila bi!“ (Mažuranić, 2010: 5)

Tu se, dakle, postavlja pitanje kako četrnaestogodišnjakinja može imati toliko izražene emocije prema čovjeku nehrvatske nacionalnosti? To nam govori da je Ivana Brlić-Mažuranić već u ranoj mladosti snažno obilježena osjećajem nacionalne pripadnosti i ljubavi prema nacionalnom. Nadalje, netipičnost njezina dnevnika također se očituje kroz osjećaj ljubavi prema pisanju. Ljubavi tako pridaje novu vrijednost, odvajajući je od konteksta ljubavi između dvoje ljudi. Literarni zapisi i općenito strast za pisanjem probudili su u njoj osjećaj važnosti i vrijednosti koji se nikako nije mogao zadržati samo u dnevniku. Zato Ivana Mažuranić, osim što osjeća potrebu, zaista želi proslaviti domovinu svojim imenom.

Zanimljiv prikaz Ivane Brlić-Mažuranić kao adolescentice daje Dubravka Zima u tekstu *Ivana Brlić-Mažuranić i adolescentska književnost*. S obzirom da je Ivana Brlić-Mažuranić dnevnik pisala samo za svoju dušu, Dubravka Zima posvetila se tumačenju dnevnika s nekoliko aspekta. Prvenstveno, zanima je društveni život Ivane Brlić-Mažuranić

kao građanske adolescentice u Zagrebu krajem 19. stoljeća. Prema Iskri Iveljić, središnji društveni kodovi odnosa građanskoga društva prema adolescenticama tada jesu doličnost, nadzor i kršćanski svjetonazor, a osim toga važnost je pridana odgojnim rodnim razlikama (Iveljić, prema Zima, 2015: 624). Također, Zima spominje mogućnost školovanja građanskih djevojaka. Nadalje, tjelesne aktivnosti u autoričnim dnevničkim zapisima spominju se u obliku gombanja i klizanja, te šetanja. Ipak najzanimljivija tjelesna aktivnost adolescentice Ivane Brlić-Mažuranić bio je ples, a o njemu rado piše u svom dnevniku: „U istinu rado igram, strastveno rado i šta je kod mene čudno i riedko «kapiram»!“ (Mažuranić, prema Zima, 2015: 626). Dakle, može se zaključiti kako je ples bio primjeren za javne društvene djevojačke aktivnosti. Sljedeći javni društveni kod spominjan u autoričinom dnevniku, a kojeg Zima navodi, jest kretanje adolescentice otvorenim, odnosno javnim prostorima. Osim što Ivana Brlić-Mažuranić spominje šetnje s majkom po Ilici, također spominje i šetnje s vršnjakinjama i vršnjacima „po promenadi“, ali pri tom ne spominje prisutnost majke ili neke druge odrasle osobe što nije u skladu s tumačenjima društvenih kodova koje Iveljić tumači. Naime, prisutnost odrasle udane žene pri javnim adolescentičnim šetnjama jest nužna, a prisutnost mladoga gospodina nikako nije ugodna, što naša autorica svjedoči u svome dnevniku, osjećajući da je šetnja mladića i djevojke bez pratnje sramotna. U svakom slučaju, šetnje predstavljaju važan društveni aspekt u životu adolescentice. Osim javnih šetnji, u dnevniku su prisutni zapisi i o međusobnom vršnjačkom druženju u obliku kućnih zabava, te druženje na izletima. Od ostalih kulturno-društvenih sadržaja, u dnevniku se spominju kazalište, opera, glazba, koncerti i književnost koja je najviše povezana s autoričnim razmišljanjima (Zima, 2015: 626-628). Od kućanskih djevojačkih dužnosti Zima ističe šivanje i kuhanje, ali samo u periodu majčine bolesti. Uz aspekt društvenosti veže se i autoričin osjećaj nacionalnosti koji tumači kao osjećaj zajedništva sa svim pripadnicima hrvatske nacije. Tako u dnevniku piše da se nikako neće zaljubiti u onoga koji nije Hrvat. S druge strane, pored tolikoga ljubljenja svega hrvatskoga, zanimljivo je promotriti kako u dnevnicima ne upotrebljava samo hrvatski jezik, nego i francuski i njemački (Zima, 2015: 628).

Sljedeći aspekt kojeg Zima navodi jest rodna predodžba o kojoj Ivana Brlić-Mažuranić piše u dnevniku razmišljajući o ženskim ulogama i rodnim odnosima, s time da je njezin koncept društvenog sustava potpuno patrijarhalan. Ženski život smatra jednoličnim, ali ulogu majke doživljava vrlo važnom i cijenjenom, kao što se jako dobro cijeni i muška uloga.

Jednoličnost života nastavlja opisivati u dnevniku ističući ograničenost rodnim obilježjem koje joj nedopušta aktivnije bavljenje književnim stvaralaštvom, stoga ova tema predstavlja središte autoričinih misli s obzirom da je dnevnik jedini prostor u kojem autorica može slobodno književno stvarati (Zima, 2015: 629-630). Dakle, autoričin dnevnik, uz promišljanja o književnim stvaranjima, obiluje temama tipične adolescenticama – zaljubljenost, ljubav, simpatije. Seksualnost se u dnevniku ne spominje, ali se spominje osjećaj nestrpljivosti i žudnje za odraslošću. Osim toga, pojavljuje se i tema religioznosti. Njezini zapisi na ovu temu čine gotovo najveći dio autoričina dnevnika – molitve, razmatranja, vlastita preispitivanja savjesti itd. (Zima, 2015: 631).

6.2. SMRT IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ

Ivana Brlić-Mažuranić svoj život završila je samoubojstvom, 21. rujna 1938. godine u bolnici na Srebrnjaku (Lovrenčić, 2006: 308). No, prije svega, valjalo bi proučiti autoričin put do toga čina. Autorica je bolovala od depresije, a Sanja Lovrenčić kao prijelomnu godinu navodi 1909., iako su se znakovi ove bolesti javljali i ranije između brojnih porođaja i dugih zimskih večeri u Brodu. U valu tjeskobe, razdražljivosti i plača, obitelj je tada odlučila zatražiti liječničku pomoć (Lovrenčić, 2006: 193). Ivana Brlić-Mažuranić s ovakvim stanjem borila se do kraja svoga života. Depresija se očito javila poslije rođenja prvoga djeteta, ali se u to doba o postporođajnoj depresiji nije mnogo znalo, te se takvo stanje smatralo normalno i ne pretjerano važnom brigom.¹⁴ Ipak, 1909. godine, autoričino stanje se počelo shvaćati ozbiljnim. Život joj se svodio na odlazak u toplice i liječenja poslije kojih bi joj zdravlje bilo bolje, ali se nakon nekoga vremena vraćalo na staro. Tako se odvijalo do kraja njezina života. Ono što je dodatno išlo u prilog lošem psihičkom stanju jest činjenica da je Ivana Brlić-Mažuranić odselila vrlo rano iz svoga doma, ostavivši svoju obitelj i postavši ženom i domaćicom u vrlo kratkom periodu. To se uvelike odrazilo na autoričino stanje o čemu je već pisano u ovome radu. Osim toga, u kasnijim godinama života, problem joj predstavlja sin Ivo Brlić koji se zavlači u dugove. Ivana Brlić-Mažuranić kao prava majka odlučuje mu pomoći novčanom svotom, uz uvjet da joj isplaćuje to određenom svotom svaki mjesec (Lovrenčić, 2006: 269). Važno je znati da je u to doba svijet poharala kriza koja je zasedila i našu autoricu.

¹⁴<https://www.libela.org/sa-stavom/6032-ivana-brlic-mazuranic-osjecala-sam-da-je-ovo-moja-odluka/>

Honorar od književnoga rada bio je rijedak, te se nije mogao računati kao ozbiljan prihod. Stoga je glavni prihod bio lokal i druge prostorije u kući koje je iznajmljivala, pa je morala paziti i štedjeti kako bi si priuštila donekle normalan život (Lovrenčić, 2006: 272-273). Ali i u takvim situacijama Ivana Brlić-Mažuranić nije zaboravljala na svoju djecu. Unatoč bratovim opomenama, ona ipak novce šalje svojem sinu. Ovaj ju je potez također koštao živaca s obzirom da joj je sin novce vraćao neredovito:

„Ali ono određeno moram imati i Ti ne znaš koliki dio živaca je za ovo tri mjeseca što mi nisi platio odnijelo ovih 600 D mjesečno... Molim te, dakle, sinko, ne brini prije sve druge brige, nego čim ima novaca pomisli da su po Božjem i po ljudskom pravu prvih 600 D moji, za Tvoj dug, a i za moj i Nevičin život.“ (Brlić-Mažuranić, prema Lovrenčić, 2006: 271)

Opterećenost novčanim brigama, angine, problemi s očima, probavni problemi, kostobolja (Lovrenčić, 2006: 272-273) – sve su to stavke koje autoričin, i ovako težak život, čine još težim.

S obzirom da je cijeli svoj život patila za Zagrebom, pred kraj života odlučuje se onamo i preseliti. Jedini smisao u životu tada predstavljaju joj Zagreb i Nevica. Zato joj selidbu otežava činjenica da je Nevica mjesto u njezinom domu, u Brodu, te nema srca da joj taj dom i oduzme, vjerojatno prisjećajući se boli koju je njoj samoj nanijelo prerano razvajanje od doma. Ipak, Nevica je bila razlog preseljenja u Zagreb. S obzirom da se željela školovati u Zagrebu, Ivana Brlić-Mažuranić zajedno sa svojom Nevicom planira selidbu (Lovrenčić, 2006: 273, 274, 277). Ovo se donekle činilo dobrom idejom, ali s obzirom da se selidba oduljila, Ivana Brlić-Mažuranić i na ovom polju gubi strpljenje što dodatno pogoršava njezino zdravstveno stanje. Te 1933. godine Ivana Brlić-Mažuranić doživljava slom poslije kojeg se više nikada nije posve oporavila. (Lovrenčić, 2006: 290) Ona je itekako svjesna svojega stanja, stoga piše:

„Spremamo se na polazak u Zagreb – ali ja specijalno sa takovom nervnom depresijom kakovu već mnogo godina nisam imala. Borba s tim stvarima kako god je pišiva i smiješna, zbilja je titanska i mislim da nema većeg junaštva nego nju nekoliko puta u životu predurati i opet se pridignuti.“ (Brlić-Mažuranić, prema Lovrenčić, 2006: 291)

Nedugo nakon toga, autoričino stanje je toliko loše da pristaje otići u lječilište u Lassnitzhöhe kod Graza. No, ni ovo se nije učinilo dobrom odlukom jer joj odlazak pada vrlo teško. Osim nesаницe, probavnih tegobi i poremećaja srčanoga ritma, autorica dobiva

„napadaje“ koji se sastoje od grčenja, stenjanja i znojenja. Zbog ovakvoga stanja, autorica piše sinu Ivi da dođe po nju, što on naposljetku i čini. Poslije nekoliko pokušaja oporavaka na Sljemenu, u Rogaškoj i na Srebrnjaku, Ivana Brlić-Mažuranić vraća se u Brod u svoj vinograd, prestaje uzimati lijekove, te joj se život polako na ovom polju smiruje (Lovrenčić, 2006: 291-292). U travnju 1936. godine, Ivana Brlić-Mažuranić napokon useljava u zagrebački stan. Sljedeće dvije godine autorica je selila i putovala iz Zagreba u Brod, te obrnuto, iz čega se može naslutiti autoričin nemir. Očito joj selidbe ne predstavljaju teret s obzirom da ne može biti dugo prisutna na jednome mjestu. Voljela je boraviti u Zagrebu, ali voljela se vratiti u svoj vinograd, ali u ljeto 1938. godine nastupila je još jedna teška zdravstvena kriza (Lovrenčić, 2006: 299-300). U posjet im dolazi ugledni austrijski liječnik doktor Richter koji pregledava Ivanu Brlić-Mažuranić i dijagnosticira bolest nazvanu „ciklotimija“ koja podrazumijeva velike oscilacije raspoloženja. To je navodno produženo stanje depresije te joj doktor preporučuje otkazivanje stana u Zagrebu, boravak u vinogradu, te uzimanje dva lijeka koje joj prepisuje. Poslije bi trebala otići u sanatorij na Srebrnjaku gdje će dobivati pripravke vlastite krvi i decholin¹⁵ u obliku injekcija. Osim toga, dobila bi njegovateljicu koja je jedina smjela biti uz nju, dok bi ju obitelj mogla samo posjećivati. No, ispostavilo se da su ove odluke bile kobne za nju. Autorica se uopće nije osjećala dobro, terapija na nju nije djelovala. Boravak u Brodu s unajmljenom njegovateljicom joj se činio čudovišnim, a primanje injekcija vlastite krvi odvratnim. (Lovrenčić, 2006: 303-304) Psihičko stanje Ivane Brlić-Mažuranić tonuo je, a ona se svim silama pokušavala tomu oduprijeti, pa piše:

„Ovaj boravak na Srebrnjaku i naknadno odmah jesen i zima u Brodu – pa Željko dragi, poznaš po sebi mene! U mojoj slabosti to su dva zatvora, u mojem slomu volje to je bezizlazno!! Ostavimo se injekcija! Da me čeka pravi, ispunjeni dom – saobraćaj sa svijetom, smještaj koji bi me povezo sa svijetom, djecom i životom! Al za život sa bolničarkom u praznom domu! pa to je grijeh! – Stari ljudi koji ne mogu da uhvate veze i korisno djelo, oni neka ostave da stvar ide svojim tokom... Zašto da podizemo, uz muke i nenaravne zahvate, život koji nema zašto da bude, kad mu je mjesto određeno u mrtvilu praznoga doma, gotove ludnice za mene?.. Da li su muka i sramota (s ovakvim napadajima) boravka na Srebrnjaku i injekcije u venu za održanje sila dostojne staroga čovjeka – kad iza oporavka, ako ga i bude, stoji strahovita pustoš života bez cilja, bez posla, u odrezanosti od kulture, u čami Broda koji je samo uz pun dom djece bio moguć...“ (Brlić-Mažuranić, prema Lovrenčić, 2006: 308)

¹⁵ Prema Lovrenčić, lijek koji se danas koristi za liječenje opstipacije, ali se ne zna za što se lijek koristio u ondašnje vrijeme.

Mislim da ovaj citat dovoljno govori o njezinom stanju, stoga nije čudno što u bolnici na Srebrnjaku izvršava samoubojstvo u svojoj 64. godini života. Lovrenčić ovaj čin smatra posve racionalnim. Naime, Ivana Brlić-Mažuranić prvenstveno nije živjela u gradu u kojem je htjela, te sama navodi kada se sprema na selidbu u Zagreb: „...moje preseljenje u Zagreb, koje sam kroz 43 godine željela i očekivala.“ (Brlić-Mažuranić, prema Lovrenčić, 2006: 297). Osim toga, u Zagrebu nije imala stan u kojem bi živjela, pa joj je to dodatno stvaralo probleme. Nije željela biti nikome na teret, a bila je fizički i psihički nemoćna, te tako izolirana i trajno odvojena od kulturnoga i intelektualnoga života za kojim je cijeli život čeznula. Očito je za nju ovakav ishod njezina života izgledao prilično ponižavajuće. Stoga se na čin samoubojstva možda odlučuje s Mažuranićevskimponosom smatrajući da je vrijeme da se, kako Lovrenčić kaže, povuče s pozornice (Lovrenčić, 2006: 309).

S pozornice se povukao i njezin brat Željko tri godine poslije. Kada je u ljeto 1941. godine sredio svoje novčane i pravne poslove, odlučio je napisati oprostajno pismo i izvršiti samoubojstvo. Razlog tomu je sramota u kojoj se našla njegova domovina uspostavom ustaškoga režima. Tako njegova odluka ima muževnu i racionalnu odliku zbog koje se njegovo duševno zdravlje uopće nije dovodilo u pitanje (Lovrenčić, 2006: 309).

S druge strane, samoubojstvo Ivane Brlić-Mažuranić valjalo bi promotriti sa stajališta autorice kao dječje književnice. Tadašnje društvo ovaj čin samoubojstva nikako ga nije smatralo Mažuranićevskim ponosom, naprotiv, obitelj je pokušala sve zataškati smatrajući ga sramotnim. S druge strane, o činu se nije govorilo jer ga je bilo teško vezati uz autoričin javni lik s obzirom na njezina moralno-etička i vjerska načela, no također i zbog pedagoških razloga (Skok, 2007: 16). Naime, njezina su djela danas uvrštena u lektirni sadržaj, a time je postala omiljeni dječji i školski pisac. Stoga je pitanje kako djeci objasniti tragičan kraj Ivane Brlić-Mažuranić? Jer, djeca su njezin lik uglavnom vezali uz njezina književna djela, posebice uz figuru majke unutar djela koja je požrtvovna, dobra, brižna. Pa je tako idealizirani književni lik čitateljskom recepcijom postao biografski lik koju je zapravo nemoguće, ali i nepotrebno mijenjati (Skok, 2007: 16).

7. TUMAČENJE AUTORIČINA OPUSA KROZ BIOGRAFSKU PRIZMU

S obzirom na navedeno, možemo interpretirati neke sastavnice autoričina pisanja koje se prožimaju kroz cijeli njezin opus. Te sastavnice su ujedno i temeljne točke njezina samooblikovanja. Prvi, i vjerojatno najvažniji dolazi iz autoričine obitelji. Već puno puta spominjan Ivan Mažuranić, itekako se može uvrstiti na prvo mjesto, s obzirom da je uz njega Ivana Brlić-Mažuranić rasla i popimala njegova razmišljanja, svjetonazore i općenito poglede na život. Ovdje se još uklapa osjećaj domoljublja koji proizlazi iz autoričine obitelji, a nastavlja se njegovati i u drugoj autoričinoj obitelji, Brlić. Ovaj osjećaj domoljublja prisutan je u autoričnim djelima, pogotovo u *Pričama iz davnine* s obzirom da ih je povezala sa slavenskom mitologijom. Naime, likove i njihova imena u *Pričama* preuzeti su upravo iz spomenute mitologije, a prednost daje ženskim likovima čiji je zadatak uspostavljanje ravnoteže između bajke i zbilje. Ipak, postoji ravnoteža između muških i ženskih likova u autoričnim djelima. Pa su muški uglavnom junačkoga karaktera, dok se ženski likovi svojim intuicijama i osjećajima vode prema dobru.

Postoji jedan zanimljiv aspekt promatranja ženskih likova autoričinih djela i autoričina života. Naime, Ivana Brlić-Mažuranić očito je pomno pazila na ravnotežu likova u djelima, s obzirom da potječe iz patrijarhalne obitelji te bi drugačiji poredak ipak bio neprikladan. Ali ipak, možemo primijetiti da je na vrlo umjeren način jednom nijansom obilježila ženske likove. U *Pričama* većina njezinih ženskih likova prihvaća žensku dužnost kako bi spasile muške likove, a njihova je ženska dužnost spasiti patrijarhalni poredak. No, to ne mora biti izravan čin spašavanja, nego je uglavnom dobro prikriven, ali opet vidljiv. Najbolji je primjer Rutvica koja junačkom Relji ukazuje na svijeću. Dakle, ovdje se nameće svijeća kao simbol topline protiv mača kao simbola borbe. I naravno, ženski lik, toplina, puno je bolja opcija za daljni put prema izlazu. I upravo ti ženski likovi zaslužni su za uspostavljanje ravnoteže između bajke i stvarnosti u *Pričama*, te zbog toga one dobivaju sretni završetak. Zašto baš ženski likovi? Možda jer je u toj ravnoteži autorica pronašla sebe. Znamo da joj je Zagreb, grad za kojim je cijeli život patila, predstavljao sigurnost i živost koju joj je Brod „otrgnuo“. Prema tome, Zagreb predstavlja bajku, a Brod onu surovu stvarnost. Zagreb je u njezinim opisivanjima uistinu bajkovit. Plesovi, šetnje, uživanje u zaljubljenosti i svemu onome što adolescentsko doba pruža. I u takvom periodu, Ivana Brlić-Mažuranić mora tu čaroliju prekinuti svojim ženskim dužnostima. Mora postati supruga, majka, domaćica, gospodarica i pritom zaboraviti na čaroliju koju je pružao Zagreb. I prestankom te čarolije, nastaje

uspostava tradicionalnoga poretka. Baš kao što i starica u *Šumi Striborovoj*, ili Rutvica sa svojom svijećom, ispunjavanjem svojih ženskih dužnosti uspostavlja tradicionalno – patrijarhalni poredak, tako i Ivana Brlić-Mažuranić postaje junakinja, te odlaskom iz Zagreba i prihvaćanjem ženskih dužnosti uspostavlja ovaj već spomenuti poredak. Muškarac u sredini, a žena i majka pored njega i takvim poretkom završava gotovo svaka njezina priča. Sličan završetak je i u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* kada djevojčica Gita pronalazi svoju obitelj i tako priča završava tradicionalno-obiteljskim patrijarhalnim poretkom.

Nadalje, zanimljivo je s istoga aspekta protumačiti teoriju Detoni Dujmić koja smatra da ženski likovi moraju preuzeti mitske sposobnosti da bi pronašli put prema dobroj koji je naznačen u zakonima srca (Detoni Dujmić, 1998: 184-185). Što je to naznačeno u autoričnim zakonima srca? Ljubav. Ljubav prema pisanju, ljubav prema obitelji i ljubav prema domovini. Za spajanjem ove tri stavke uistinu su potrebne mitske sposobnosti. Posebice za prve dvije s obzirom na ondašnje neprihvatanje ženskoga spisateljstva. S jedne strane Ivana Brlić-Mažuranić trudi se stišati svoj žar za pisanjem u prvim godinama braka, a s druge strane kraj nje su djeca koja joj predstavljaju cijeli njezin svijet. Zato autorica pronalazi idealno rješenje koje će biti sretno za sve – dječja književnost, u kojoj spaja svoju ljubav prema pisanju s ljubavlju prema voljenoj djeci. Usput, sa željom da proslavi domovinu, u djela umeće slavensku mitologiju i motive iz narodnoga stvaralaštva.

Mitske se sposobnosti očituju i u hrabrosti u brzom prelasku iz razdoblja djetinjstva u razdoblje odraslosti. Osim toga, mitska je sposobnost vidljiva u održanju obitelji te uloge majke i supruge s obzirom na strast za pisanjem. Također se očituje u smjelosti da krene s pisanjem s obzirom na nepostojanu podršku od strane obitelji, a povrh svega, očituje se i u proizvodnji priča. Biti žensko i pisati veliki je „zalogaj“. Jer, kao što Šimić navodi, javna je percepcija snažno podržavala ideju da žene nikada nisu dobro pisale, ali onda se pojavila Ivana Brlić-Mažuranić sa svojim sposobnostima koje javna recepcija proglašava mitskim kako ne bi morala preispitivati svoje rodne stereotipe i predrasude.

Nadovezujući se na postojanost patrijarhata u autoričnim pričama, ali i u životu, važno je ponoviti teoriju Sanje Lovrenčić o „kočnici“ autoričine kreativnosti. Naime, autoričina kreativnost očito nije dosegla najvišu razinu s obzirom na rodno obilježje, prezime Mažuranić, a i tradicionalni, patrijarhalni poredak. Dakle, autorica je bila ograničena u svojem stvaranju priča što otkriva i Lidija Dujčić kada piše da se u njezinome pisanju odvija

kaos – djevojačko pisanje nasuprot mažuranićevskom pisanju. Svjesna svoga slavnoga prezimena, ali i poretka u obitelji, prihvaća pisanje na onoj razini koju društvena norma dopušta. Dakle, njezin okvir pisanja bile su njezina prva i druga obitelj. Priče je posvećivala djeci, a kroz njih se očitovao duh domoljublja i tradicionalnoga poretka. Pa prema tome, kočnicu autoričine kreativnosti uzrokovao je tradicionalno – patrijarhalni poredak kojega je ona mitskim sposobnostima nastojala spasiti, odnosno održati. Iako Ivana Brlić-Mažuranić ženski život smatra jednoličnim (Zima, 2015: 629) zbog rodnoga obilježja, ipak ulogu majke cijeni i smatra vrlo važnom. Tako njezino književno stvaranje polazi od uloge majčinstva, pa možda i tradicionalni poredak nije posve „kočnica“ njezinu stvaralaštvu, jer ipak, djeca su joj uvijek bila na prvome mjestu.

8. ZAKLJUČAK

Ivana Brlić-Mažuranić svoja je djela pisala na temelju vlastita iskustva i svjetonazora. Početak njezina pisanja bio je dnevnik koji je za nju predstavljao utaživanje strasti i mjesto gdje se može povjeriti, te pisati što god želi a da nitko ne sudi o tome. Dnevnik je itekako važan dio autoričina života jer predstavlja proces autoričina traženja sebe, a potom i samooblikovanja. Dnevnik je pisala u Zagrebu, a ostala njezina djela pisana su u Brodu.

Brod predstavlja važan dio njezina života s obzirom da je tamo provodila najveći dio svoga života i u njemu pronalazila ideje za svoja djela. No, unatoč brojnim događanjima, Ivana Brlić-Mažuranić nije se do kraja mogla pronaći u tome gradu. Pateći za Zagrebom, Brod joj je predstavljao odricanje od same sebe. Brzo odrastanje i prilagođavanje svijetu odgovornosti i odraslosti na nju je itekako ostavilo utjecaja. Boreći se s depresijom i žudnjom za Zagrebom, utjehu je pronalazila u Brlićevcu, pisanju i prije svega, svojoj djeci. S obzirom da je njezina želja za pisanjem konačno nakon deset godina braka isplovila na vidjelo, Ivana Brlić-Mažuranić svoje ženske dužnosti supruge i majke sretno spaja s pisanjem u obliku dječjih knjiga. Dakle, usprkos otrgnutome mladenaštvu, Ivana Brlić-Mažuranić mitskim se snagama pokušava boriti za svoj život. Svjesna svojih dužnosti, pokušava pronaći kompromis između društvene norme i želja, u čemu i uspijeva. U svojim je djelima uvijek polazila od majčinstva i brige za djecu, a temeljila su se na autoričnim osjećajima, talentu pisanja u

slikama i mašti. Zbog toga djela doživljavaju veliki uspjeh kojega rado spominju veliki pisci poput Antuna Gustava Matoša i Antuna Branka Šimića. Shvaćajući veličinu autoričina talenta, i njezina obitelj prihvaća autoričinu veliku želju za pisanjem, stoga piše sve do kraja svojega života proslavljajući domovinu.

Pored svega navedenoga, možemo se složiti s Matošem i Šimićem te zaključiti da je Ivana Brlić-Mažuranić uistinu velika pojava u hrvatskoj književnosti. Unatoč depresiji, autorica je uspjela proslaviti svoju domovinu te stvoriti velika djela dječje književnosti koja su ogrnuta ruhom etičnosti i didaktičnosti (Dujčić, 2011: 36). Svojom jedinstvenošću, ispreplitanjem zbilje i bajke, uvođenjem mitskih likova, autorica je dosegla visoke razine te time zaslužila titulu najbolje hrvatske dječje spisateljice i naziv „hrvatskoga Andersena“.

9. LITERATURA

1. Artuković, M. (2002) „»Posavska Hrvatska« o Brodu krajem 19. stoljeća“, *Scrinia Slavonica*, Vol. 2 No. 1: 46-74.
2. Ažman, J. (2008) *Brodski spomenari Ivane Brlić-Mažuranić*. Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod.
3. Brlić-Mažuranić, I. (1997) „Autobiografija“, u: *Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska, str. 291-301.
4. Brlić-Mažuranić, I. (1997) „Bratac Jaglenac i sestra Rutvica“, u: *Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska, str. 103-131.
5. Brlić-Mažuranić, I. (1997) „Ribar Palunko i njegova žena“, u: *Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska, str. 63-76.
6. Detoni Dujmić (1998) *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
7. Diklić, Z. (1997) „Predgovor“, u: Brlić-Mažuranić, I. *Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska, str. 11-31.
8. Donadini, U. (1917) „Banovo koljeno“, *Kokot*, 2 (1917) 7: 106-108.
9. Dujić, L. (2011) *Ženskom stranom hrvatske književnosti*. Zagreb: Mala zvona.
10. Grakalić Plenković, S. i Šepić, T. (2015) „Dospijeće do pisanja – autobiografski tekstovi Ivane Brlić-Mažuranić i Povijest mog života George Sand“, u: S. Lovrić Kralj, S. Narančić Kovač, B. Majhut (ur.) „*Šegrt Hlapić*“ od čudnovatog do čudesnog: zbornik radova, Zagreb, Slavonski Brod: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti, Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, str. 643-654.
11. Lovrenčić, S. (2006) *U potrazi za Ivanom*. Zagreb: Autorska kuća.
12. Lovrenčić, S. (2013) „Žrtvovanje čarolije ili djelo Ivane Brlić-Mažuranić u svjetlu feminističke književne kritike“, *Treća*, Vol. 15 No. 1-2: 71-82.
13. Majhut, B. (2016) *U carevoj misiji ili sto godina čudnovatih nezgoda*, Zagreb: Artresor.
14. Manojlović, G. (2014) „Nominacije Ivane Brlić-Mažuranić za Nobelovu nagradu“, *Libri et liberi*, Vol. 3 No. 2: 355-424.
15. Matoš, A. G. (1912) „Lirika“, *Hrvatsko kolo* 7 (1912): str. 475-480.
16. Matoš, A. G. (1913) „Klasična knjiga“, *Savremenik* 8 (1913) 10: 615-616.

17. Mažuranić, I. (2010) *Dobro jutro, svijete! (dnevnički zapisi 1888.-1891.)*. Zagreb: Mala zvona.
18. Milčić, N. (2007) *Vila Brlićevac u Brodskom brdu*, Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, Grad Slavonski Brod.
19. Perić, M. (2011) „Ivana, romani i djeca“, *Književna smotra* 43 (2011) 60: 113-121.
20. Rem, V., Ščrbašić, J. (2004) *Brodsko-posavska županija*. Vinkovci, Slavonski Brod: Privlačica, Brodska riječ.
21. Skok, J. (2007) *Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić*. Varaždinske Toplice: Tonimir.
22. Šicel, M. (1970) „Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić“, u: *Zbornik radova o Ivani Brlić-Mažuranić*, Zagreb: Mladost, str. 5-18.
23. Šimić, A. B. (1917) „Priče iz davnine“, *Obzor* 58 (1917) 54: 1.
24. Toldi, Z. (2017) „E, tako se kume štiju!“, *Posavska hrvatska*, svezak: 19.
25. Zima, D. (2015) „Ivana Brlić-Mažuranić i adolescentska književnost“, u: S. Lovrić Kralj, S. Narančić Kovač, B. Majhut (ur.) „*Šegrt Hlapić*“ od čudnovatog do čudesnog: zbornik radova, Zagreb, Slavonski Brod: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti, Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, str. 623-642.

Internetski izvori:

1. <http://www.frazarij.com/Fraze/fraza.php?fraza=526&> (posjećeno 1. rujna 2017.)
2. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56612> (posjećeno 30. kolovoza 2017.)
3. Perić, I. (2015) *Ivana Brlić-Mažuranić: Osjećala sam da je ovo moja odluka*, članak, (datum objave: 13. ožujka 2015.) <https://www.libela.org/sa-stavom/6032-ivana-brlic-mazuranic-osjecala-sam-da-je-ovo-moja-odluka/>

Životopis

Mateja Dujak rođena je 7. rujna 1993. godine u Slavanskom Brodu. Poslije završene osnovne škole u Slavanskom Brodu, upisala je opći smjer u Gimnaziji „Matija Mesić“. Godine 2012. upisala je preddiplomski studij kroatologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu koji je završila 2015. godine obranom završnoga rada na temu *Prikaz spasilačkoga majčinstva u tekstovima Ivane Brlić-Mažuranić*. Iste godine upisuje nastavnički smjer diplomskoga studija kroatologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu.